

M. Irod. O.

12311
7.

Magyar
IRODALMI
RITKASÁGOK

Szerkeszti: Vajthó László

7.-10.

P é t e r f y J e n ő
ZENEKRITIKÁI

**A Magyar Irodalmi Ritkaságok
eddig megjelent számai:**

1. **Bessenyei György:** A törvénynek útja, Tudós társaság. Sajtó alá rendezte és kiadta a *budapesti Berzsényi Dániel-reálgimnázium* 1929/30. évi VIII. osztálya.
2. **Péterfy Jenő** dramaturgiai dolgozatai. Sajtó alá rendezte és kiadta a *budapesti Berzsényi Dániel-reálgimnázium* 1930/31. évi VIII. osztálya.
3. **Benyák Bernát: Joas.** (Piarista iskolai dráma, 1770.) Eredeti kéziratból sajtó alá rendezte s bevezetéssel ellátta dr. *Perényi József* tanár. Kiadta a *budapesti kegyes-tanítórendi kath. gimnázium*.
4. **Bessenyei György:** Egy magyar társaság iránt való Jámbor Szándék. Bécs, 1790. VII. oszt. tanítványaival sajtó alá rendezte dr. *Várady Zoltán* tanár. Kiadta a *budapesti Verbőczy István-reálgimnázium*.
5. **Károlyi Gáspár:** Két könyv... Debrecen, 1563. VIII. oszt. tanítványaival sajtó alá rendezte *Jablonowsky Piroska* tanár. Kiadta a *budapesti Ev. Leánykollégium*.
6. **Szemelvények Temesvári Pelbárt műveiből.** Fordította s tanítványaival sajtó alá rendezte *Brisits Frigyes* tanár. Kiadta a *budapesti ciszterci-rendi kath. Szent Imre gimnázium*.
7. **Péterfy Jenő** zenekritikái. Sajtó alá rendezte és kiadta a *budapesti Berzsényi Dániel-reálgimnázium* 1930—31. évi VIII. osztálya.

1160

MAGYAR IRODALMI RITKASÁGOK
SZERKESZTI VAJTHÓ LÁSZLÓ

— VII. SZÁM. —

PÉTERFY JENŐ

ZENEKRITIKÁI

A M. Tudományos Akadémia
könyvtárának

Mély tisztelettel
a Bersegyi D. reálgimn.
VIII. osztálya. 1931. június.

KIRÁLYI MAGYAR EGYETEMI NYOMDA

867490

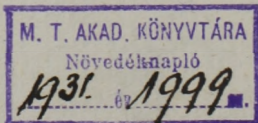
MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

A „Berzsenyi Dániel“ reálgimnázium 1930—31. évi VIII.
osztályának tanulói:

Alexy László, Benedek Sándor, Beöthy Andor, Bock István,
Eglis István, Faragó Tamás, Farkas Ferenc, Fejér János,
Gábor György, Gál László, Gergely György, Gráf József,
Halász Tibor, Háty László, Herczeg Tibor, Horváth Gyula,
Kammer Andor, Kemény Pál, Kovács Antal, Kövér Gábor,
Kreilisheim György, Láng Gusztáv, László Imre, Létay
Gusztáv, Mayer György, Máday Béla, Neumann András,
Német András, Parlesszák Jenő, Pászkan Mihály, Ribáry
Andor, Sacher János, Sándor Ferenc, Sárkány Jenő, Sebők
György, Semjén László, Simon Agoston, Simonyi György,
Stárk György, Szatmári Endre, Szántó Endre, Tenk János,
Vámos Imre, Várady István, Várady János, Wilhelm Andor.

1941 Pünkösöd hétvégén találkozunk!

MAGYAR
TUDOMÁNYOS
AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

Péterfy Jenő dramaturgiai dolgozatai című kiadványunkat szívesen fogadta a kritika. Ez bátorított rá, hogy Péterfyt, a zenekritikust is nyilvánosságra hozzuk.

Könyvünk *Angyal Dávid, Szilágyi Sándor* bibliográfiája alapján (I. P. J. összegyűjtött munkái, III. k. 576—588. l.) Péterfynek minden magyar nyelvű zenekritikáját magában foglalja. A cikkek, egy kivételével („A Rajna kincse s a Walkür a magyar királyi Operaházban.“ Budapesti Szemle, 1889. CXLVII. sz., majd P. J. összegyűjtött munkái. III. k.) az *Egyet-értés* 1879—82. évfolyamaiban jelentek meg s kötetben most látnak először napvilágot.

A másolás, a korrektúra munkáját *Vajthó László* tanár vezetésével az egész osztály végezte.

A Rajna kincseről s a Walkürről írt tanulmányt a *Kisfaludy-Társaság* szíves jóváhagyásával közöljük.

Papp Viktor, min. osztálytanácsos, a Kisfaludy-Társaság tagja, 100, iskolánk *Dohnányi-Ernő-zeneköre* 173 pengővel járult hozzá a költségekhez. Fogadják hálás köszönetünket.

Reméljük, hogy a befolyó tiszta jövedelem-
ből Péterfynek a Pester Lloydba (1874—76.) írt
zenekritikáit is kiadhatjuk.

Budapesten, 1931 május havában.

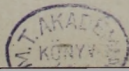
*A budapesti V. ker. m. kir. áll.
Berzsenyi Dániel-reálgimnázium
1930—31. évi VIII. osztálya.*

1879 január 9.

Joachim József és első hangversenye.

„Denn er war *unser*“ — mondja Goethe, Schillerről emlékezve egyik költeményében. Hány híres emberről nem mondhatná el ezt a magyar? Ó, hogy a hazán *kívül* kezdődik a nagy világ színpada, hol a művészre hír, dicsőség, szerencse vár; s ó, hogy ezek után futva, le kell hántania magáról mindent, mi hazája földjét eszébe juttathatná! Vörösmarty szava: „művész hazája széles e világ“ — mindig igaznak bizonyult — *ránk, magyarokra* nézve. A francia művész, dicsősége zenitjén is francia marad; a németnél a hírrel növekszik nemzeti büszkesége is; — ezek *nemzetük* gyermekei maradnak, ha hírük meg is járta már az egész világot. Csak a magyarnak kell letépnie „fényes (most már kissé időnyütte) nemzeti jellegét“ lelkének és a kozmopolita frakkba kell bújnia, ha számot akar tenni a nagyvilágban. A pálya végén, midőn a sok dicsőségtől már majdnem eszmélt kapott, néhány művész újra megemlékezik „a földről, melyen született“ s változatosság kedvéért örömmel fogadja a hódolatot, mellyel *itt-hon* a megtérőt fogadják; a legtöbb azonban bolygó marad, mely anyacsillagától elszakadva, egy új naphoz szegődik.

Egy ilyen művész és pedig a legnagyobbak

egyike — Joachim is. Ma újra közénk jött, ma újra hallatja nagy művészetét. Mi részünkről ma legkevésbé akarjuk hangoztatni, hogy hazánkfia, mert nem közöttünk lett naggyá, de annál önzetlenebb résztvevői kívánunk lenni azon ünnepnek, melyben a nagy művész fővárosunk művelt közönségét részelteti.

Mert valóban Joachim nemcsak eltérő művésztársaitól, hanem egyetlen a maga nemében. Ami mult időknek Paganini volt, az a maiaknak Joachim!

Paganini és Joachim! A művészet történelme mindkét nevet jelesei sorába fogja iktatni; mindkettőről azt fogja mondani, hogy koruk ízlését képviselték. S mégis alig lehet élesb ellentétet képzelnünk, mint e két embert s ezek művészetét.

Paganini játékát a maiak csak hallomásból ismerik; amint személyét még életében mítosz környezé, úgy játékaival is a csodálatos képzetét kapcsoljuk egybe. Paganini démonikus *virtuóz* volt, Joachim ellenben művészete komolyaságától ihletett hegedűs. Amannak játékából egy ördögös bajazzo lelke szólott, míg ezéből az apostol ihlete beszél. Az kápráztatott, ez emel.

Ma komolyabbak az idők, komolyabb a művészet is. Paganini idejében a virtuózok aranykorukat éltek, a művészet paradicsoma még nyitva állott előttük. Ma e faj kiveszőben van, a pusztán virtuóz a saltimbanco fokára súlylyedt.

A szubjektív önkény ma csak — grimace; azt kívánjuk, hogy a zenész a zenei gondolatok congeniális magyarázója legyen.

Csak ez utóbbi körülmény teszi a virtuózt művésszé, és soha kor még oly éles különbséget nem tett a kettő között, mint a miénk.

Ily értelemben művész Joachim, ily értelemben típusa korunk zenei ízlésének is.

A pusztán virtuózok legnagyobbika kétség-telenül Paganini. Volt benne valami emésztő szubjektivitás. Csakhogy ez alanyiságot játékában semmi mélyebb eszmének nem rendelte alá. Kompozícióiban sincs mélyebb zenei gondolat; csak a virtuóz káprázatos ügyességét hirdetik. Ha Paganini hegedűje megszólalt, annak hangjai mintha mindannyi villanyüteggé váltak volna, melyek a hallgató idegeit önkény-szerűleg ide-oda mozgatták. Mint a fényes színekből valami ittasító, úgy szólott Paganini hangjaiból egy idegesen vibráló démon, mely a hangokból a selejtes kompozícióba is áthatott, azt élővé változtatta. Átváltoztatta mosollyá, könnyé, gyöngéd sóhajjá, hahotává, haragos orkánná, a pillanat szeszélye szerint.

E esodálatos embert mi fiatalabbak nem hallhattuk már; Paganini majmolóit azonban néha még alkalmunk van hallani. A hegedűn a Sivori-k és Ole Bull-ok Paganini utódai, kiket, ha a koncertteremben megjelennek, a maiak úgy bámulnak, mint a geológok letűnt kor-szakok kövületeit.

Pedig gyöngéd lelkek rajongtak értük, mint

ma már rajongni nem tudunk; gyöngyöző futamaik valódi Jákob létráját képezék, melyen az érzelmes közönség a hetedik égbé szállt. Minden staccatót arannyal mérték fel; minden flageolet-hangban egy égi hárfa pöngését hallották. Ugyanazon idő az, midőn Elsler Fáni még „Goethét *táncolt*“. Ah! mai ízlésünk már blazirtabb e gyermekségek iránt; komolyabb, — mondjuk egészségesebb lett.

Apáink virtuózkergető ízlésükben úgy tűnek fel előttünk, mint gyermek, ki pillangó után szalad, ki gyémántot keresve, az üveggyöngynek is egyaránt megörül.

Megférfiasodtunk követelményeinkben a virtuózok iránt, tőlük is megkívánjuk már, mint a költőtől, hogy a múzsa homlokon csókolta legyen. *Ihletet* kívánunk tőlük, mely igazán művészekké tegye; ennek fejében minden virtuózfogást, a pusztá technika minden csodáját szívesen elengedjük.

Joachim azért annyira egyetlen, mert nála a virtuóz egészen a művészbe olvad fel. *Ő karakter* a hegedűn; a hiú tetszelgés számára nincs egy futama sem; megküzd bár minden nehézséggel, de egyetlen nehézséget sem fitogtat azért, hogy vele a közönséget üres bámulatba ejtse. *Ő* nem akar pusztán külső játéka által hatni, hanem a *zenei gondolat* által, melynek oly páratlanul tökéletes kifejezést tud adni. *Ő* igazán Beethovent és Bachot játszik, — sohasem magát. Lelke átolvad a teremtő

művészébe, s Joachim hegedűjéből az utóbbinak szelleme beszél.

Azért olvasóim ne várjanak Joachimtól olcsó csodákat. Játékát nem a virtuóz mérlegén kell mérni. Művészetének egén nem a staccati, az üveghangok, a kettőshangú futamok, szóval nem a virtuóz csecsebecsék fénylenek. Joachimnál mindez nem cél, csak eszköz, a virtuózt ő inkább elrejt, mint mutatja. S minthogy mindig lesznek emberek, kiknek a csalogányhang utánzása jobban tetszik, mint a berki madár dala, könnyen megeshetnék, hogy nem egy *brilliansabb* hegedús nyerne nagyobb tapsokat Joachimnál, — ha nem mutatna műveltség hiányára. Joachimot nem az első hegedúsnek tartani. Így azonban sikere biztosítva van a nagy közönségnél is, ha az a művész jelentőségét első pillanatban teljesen méltányolni nem is tudná.

Mert Joachim érzékének felfogása csakugyan maga is művészi kedélyt kíván. Észre kell vennünk, hogy ő darabjait nemcsak szubjektív önkénnyel lejátssza, hanem azokat hegedűjén újra teremti, alakítja. A hangok Joachimnál az anyag, mint szobrásznál a márvány, melybe ő az illető mű lelkét önti be. A hangok egymásutánja plasztikus egészzé szövődik játékában, megelevenül előttünk a játszott mű, mintha egy teremtő szikra életre keltette volna. A futamok nem futamok többé, a nehézségek nem a technika mutatványai, hanem mindmegannyi jellemző vonássá lesz-

nek, melyek által Joachim az előadott művet érthetővé teszi.

Ezen sajáttság által lesz páratlanná Joachim. Ő hegedűjén — *alakít*. Plasztikus hegedűsnek lehetne mondani. Ő nem utánoz, az eléje tett művet nem játssza le pusztán, mint teszik még a nagy hegedűsök is, — hanem azokat hegedűjén valóban újra teremti. Még elevenen emlékezünk azon vitára, melyet Egressynk állítása keltett, hogy az alakító művész éppúgy *teremti* az elénk állított jellemet, mint a költő; hogy az alakító művész munkája nem pusztán reprodukció, hanem — *teremtés*. Még maga Liszt is vitatta, hogy a valódi művész és zeneköltő egyenrangú munkát végez. Liszt ezt bátran tehette, mert maig is meggyőződésünk, hogy Lisztben a zeneszerzőt a virtuóz vére táplálja. Nos, e kérdést már Joachimnál is sokan felvetették és — jogosan; Joachim géniuszában a játszott darab elveszti formai merevségét, megolvad szelleme tüzeiben, hogy azután művészi egyénisége mélyéből új életre ébredjen. Művészi ihlet ül így hegedűjén s épp e művészi ihlet, az egyéniség e csodálatos varázsa az, miáltal Joachim a reprodukció-művészek sorából az eredeti géniusszal bírók közé lép.

Íme Joachim sajáttsága, mellyel az előbb virágzó hegedűművészet nem bírt. Emez a hegedű technikáját fejleszté lehető legnagyobb tökélyre; de klasszikussá, szoros értelemben

művészi, a virtuozitás salakjaitól mentessé a hegedűjátékot Joachim tevé.

Azért fűztük az ő nevéhez azon nagy művészi forradalmat, mely a koncerthegedűsök között Paganini óta beállott. Paganinit a hegedűs romantikusának lehetne mondani, kinek a *formákkal való játszadozásban* démoni kedve telt; Joachim pedig a klasszikus hegedűs, kinél a forma mindig mély művészi tartalom ki nyomata.

A két nagy hegedűs egyéniségének megfelelő azok külső élete is. Paganini vándor virtuóz, kit azonnal mítosz környezett. Mennél többet vándorlott, annál csodásabb színt öltött élete. Végre olyan csillogó mázat nyert, mint hegedűjátéka. Lázás idegesség volt az utóbbi éltető lelke, az előbbinek jellemző vonása.

Joachim személyiségét ellenben csak azon nimbusz övezi, melyet művészetével szerzett. Semmi titokzatos, semmi kalandos. Külső élete London és Berlin között mint két pólus közt mozog és csak művészetében számít. Berlinben szorgalmas tanítványok egész sora övezi, kik tőle hallják az igaz művészet szavát s példáján tanulják a magas hivatást: a művészet apostolának lenni.

Épp azért, ha Joachim egészen művészetének él is, de távol tartja magát a nap harcaitól. Féltékenyen őrzi a szentélyt, melynek kapujára a klasszikusok neve van vésve.

Mert amint egyéniségében a virtuóz röpke lobbanásai helyett a művész éltető tüze ég,

úgy a szubjektivizmus kitöréseinek is csak akkor hódol, ha azok Beethoven hatalmas formaérzékével nyilatkoznak.

*

Joachim hatása a közönségre a mai hangversenyen egészen megfelelő volt művészi lényének. Nem ragadta el a közönséget, mint sokkal csekélyebb hegedűsök, hanem annál mélyebb benyomást tett a művészi szépet érző lélekre. Játékában van valami nyugodt fönség, mely a görög szobrok hatására emlékeztet, s bizonyos előkelő méltóság, mely elutasít magától minden könnyebb sikert, minden materiálisabb hatást. Joachim annyira művész, hogy feledteti velünk egészen a koncertterem trivialisitását, a zsúfoltan ülő közönséget, a sok közönyös arcot, — s elvisz bennünket a „szép“ honába, hol, mint Schiller mondja: „Die reinen Formen thronen.“ Hegedűje hangjától kezdve játéka maga a megtestesült nemesség. Mily költeménnyé változtatta Joachim Spohr D-moll koncertjét! Váltig mondhattuk előbb, hogy e művet ösmerjük, hogy hallottuk már eme vagy ama művész által játszani, — ma láthattuk, hogy Joachim ujjai alatt az mégis egészen mássá, — *újjá* változik. Spohr nem volt szentimentális többé, hanem csillogott, ragyogott az élettől s koncertjében megfutotta a jókedvtől a legköltőibb bánatig az érzelmek lépcsőjét. Joachim nyirettyűje legkisebb nyomásával, kézcsuklója legcsekélyebb mozdulatával egé-

szen új színt tud adni a hangoknak. E tekintetben nincs számára lehetetlenség. Éppoly elragadó volt játéka a Romanze visszaadásában, magyar modorú hegedűversenyéből. A tartós tapsra Joachim önszántából Bach egy hegedűsuite-jét játszotta. Valóban feledhetetlen marad előttünk Joachim mint Bachnak interpretátora. Bach polifóniája teljes tisztaságában és gyönyörében élvezhető volt Joachim varázshagedűjén. A hangverseny utolsó számát Brahms új hegedűversenye képezte, melyet mi pestiek hallottunk először. Az érdekes mester maga jött le Bécsből, hogy művét Joachimtól hallhassa. Brahms alakja sehogysen felel meg azon szellemnek, mely legjobb műveiben él. Külseje, esetlen mozdulataival, egy tetőtől-talpig német professzort juttat eszünkbe; csak a tobákszelence hiányzott, hogy a hatást teljessé tegye. S mégis kevesen vannak ma, kikben a zene tiszta érzéke annyira eleven volna, mint ez igénytelen bécsi karmesterben. Ma hallott hangversenye is gondolatteljes, tartalmas munka; csakhogy a francia hamar rámondaná, hogy „musice savante“. S óhajtanók, hogy ne volna annyira igaza. Beethoven vagy Mendelssohn hangversenye valódi tavaszi harmat Brahmsnak ködös művéhez képest. Pedig talán tartalomra nézve is vetekedni fognak az előbbiek új társukkal. Azután Beethoven és Mendelssohn mennyire a hegedű szellemében gondolkozott koncertjében; Brahms művében feladata legalább is oly

nehéz s félig sem oly hálás. Azt mondhatjuk, Brahms inkább magának írta, mint a közönségnek. Egy Joachim művészete kell hozzá, hogy általános hatást kelthessen. S még Joachim is csak az első részben levő nehéz kadencia mesteri eljátszása után nyert zajos tapsokat. Hogy a Redoute nagyterme Patti óta nem telt meg jobban, talán mondanunk sem kell. A játékközöket Ney Dávid éneke töltötte ki.

1879 január 12.

Joachim József második hangversenye.

Joachim ma a Redoute kistermében játszott. Zenekari kíséret nélkül ugyan, de a szűkebb helyiség s a nagyobb közelség következtében játéka még intímebb benyomást tett. Magát a művészt is közelebb szemügyre vehettük. Hány jeles virtuóz játéka alkalmával szívesen behúnynók szemünket; Joachimot a közönség előtt látni azonban — élvezet. Nem úgy áll ott, mintha nyugodt magatartásra dresszirozta volna magát, sok társához hasonlóan, kiről a refrain szól, hogy „klasszikus nyugodtsággal játszik“; éppoly kevésbé rajzol zig-zag vonalakat mozdulataival a levegőbe. Nem fitogtatja sem a nyugalmat, sem ellenkezőjét. „Il ne pose pas“ — mondaná a francia. Szépen hajló vonalakban nemes harmonia ömlik el alakján; külső kifejezése an-

nak, mi szemeiből sugárzik s játékában gyönyörködtet.

Joachimnak már pusztán hegedűje hangjában van valami költői báj. Olyan édes és végtelen! Sima, bársony, lágy, egyenletes: mindez nem fejezi ki hangja sajátosságát. Amilyen bársonysima, olyan szívós is; amilyen lágy, éppoly izmos is. A *legintenzívebb* hegedűhangnak lehetne nevezni, ha ez nem volna pusztán fokozatos megkülönböztetés. Lágy marad a legerősb fortéban és teljéből a susogó pianóban sem veszt. A fortéban ugyanazon erő ömlik szét, mint mennyi a pianóban egyetlen ponton mintegy rejtve marad. Különben hangja varázsát éppoly kevéssé lehet megmagyarázni, mint a Patti vagy Nilsson hangjáét. Itt, mint ott, a hangnak színezete már maga a művészi egyéniség nyilatkozata. Mesterség által meg nem szerezhető, meg nem tanulható, utánozhatatlan. A német dal mondja Mime-ről, hogy az Siegfried kardjának acélját porrá törve madarakkal etette meg s csak az így megfinomított porból kovácsolta az éles fegyvert, mely még a legvékonyabb hullámot is hosszában kettészelte. Ha ma is élnének ily művész mesteremberek, Joachim nyirettyűjét szőr helyett bizonynyal a csalogánytorok hangszálaival vonnák be.

Joachim mai hangversenyén a hegedűzene egypár gyöngyével hozta lelkesedésbe a közönséget. Játszott Beethoventől, Tartinitől, Schumanntól, Bachtól, Spohrtól. Változatos pro-

gramm, mely minden szónál jobban mutatja Joachim bámulatos sokoldalúságát. Előadási modora minden egyes darabnál valódi tanulmány tárgyát képezhetné.

Ott volt pl. Schumann Fantáziája. Ki volna képes e bizarr költeményt úgy reprodukálni, mint Joachim? Majdnem semmi hegedűszerű sincsen a kompozícióban; szeszélyes menete inkább a zongora követelményeinek látszik megfelelni; mintha a zeneszerző csak elvétve írta volna hegedűre, amit a zongorán gondolt. És Joachim véghezvitte a csodát; hegedűjén megbirkózott a zongorával s kifejezte azt, mit a zongorán inkább csak jelezni lehet. Különben e Fantázia ennek dacára „kaviár“ marad. Mindennél többet mond, hogy Joachim mindennek dacára a közönséget e darabbal elragadta. Valóban nem tudtuk, hogy a közönség tapsának örüljünk-e inkább, vagy Joachim játékának. Bach Chaconne-ja követte e darabot. A hegedűzene e gyöngye Joachimban utolérhetetlen előadót bír. Hegedűhangjának mindmegannyi különböző árnyalata, mellyel a Chaconne különféle témáit s bekezdéseit plasztikailag feltüntette, ama szigorúan objektív modor, mely Joachimnál mégis a költő közvetlenségével párosul, kire ne tenné hatását? Már említettük, mily kitűnően tudja játszani Joachim Spohrt is. Spohr Barcarole és Scherzo-jában ma ezt újra bebizonyítja. Spohr Joachim hegedűjén újra föléled. Joachim egyéníteni tudja minden futamát; mintha ama pillanatban

szökne hegedűjére Spohr gondolata. Scherzo-ja előadása mintaszerű volt. Csupa hangulat, röpkesség.

Tartini Szonátája sok hegedűs koncertdarabja, a művészek szokásos előadásában meglehetősen elmosott, sablón szerint vésett fametszet marad. Csak Joachim tudott belőle domborművet készíteni. Legutoljára Singertől hallottuk e művet; s a hatás különbözőségét nem tudnók hamarjában kifejezőbben visszaadni. De elég az egyes számokról. A hatás közvetlensége alatt úgyis barbár munka a részletezés. Joachimot egy fiatal művész, Löwenberg kísérte jelesen a zongorán. A közöket is ő tölté be a közönség tapsai között.

S most egy szót a külső hatásról. Valóban meglepett a közönség rendkívüli fogékonysága. Ily tapsokat a Redoute terme Liszt fellépte óta nem hallott. A terem minden zeg-zugát megtöltötte díszes közönség. A zene kedvelői közül, úgy látszik, senki sem akart elmaradni az ünnepről. Az emelvényt Joachim számára egy óriási babérkoszorú díszíté.

1879 március 6.

Saint-Saëns hangversenye.

A Nemzeti Színház zenekari tagjai ma rendezték Erkel Sándor vezetése alatt ezidei negyedik hangversenyüket. A közönség érdeklődése igen nagy volt; alig itt-ott maradt egy

szék üresen. Saint-Saëns Camille gyakorolta ezúttal a közönségre a nagy vonzóerőt. Danse Macabre-ja már két év óta népszerűvé tette nevét. Azóta folyton emelkedett a szerző híre. Közlemények jelentek meg róla, melyek némelyike egész komolyan a leszármazási teóriát alkalmazva reá, tehetségének csiráit egészen egy XVI. Lajos-beli őséig vezette vissza. Mások hasonlatot hasonlatra halmoznak, hogy zenei jellegét érthetővé tegyék. Néha a hasonlatok egymásnak ellenmondanak. Az egyik francia Brahmsnak, a második egy új kiadású Berlioznak, egy harmadik alul németnek, felül franciának nevezi, stb. A különféle kritikai hangok azonban megegyeznek benne, hogy elsőrangú zenei tehetség. A közönség az ítéletet ma magáévá tette; Saint-Saënsban kitüntette a zeneszerzőt s a virtuózt egyaránt. Közönségünk különben is nagyon fogékony a franciák újabb eklektikus zenéje iránt: s ma Saint-Saënsban annak egyik elsőrangú képviselőjét üdvözlé. Szinte azt mondhatnók, túlságos volt az elismerés. Legalább a ma előadott egyik szimfóniai költeménye, Herkules ifjúsága, hidegebb vér mellett talán kevésbbé fog tapsra érdemesnek látszani. A jeles instrumentáció dacára, mégis tartalmilag sekély. Herkulest *ábrázolja* a keresztúton. A zene kezdetén felhangzó komoly téma rajzolja az erényt, a nemes elhatározást. Ezután kezdődik a „haddelhadd“, a kéjnek csábítgatása; zenére tett boszorkánytáncnak lehetne nevezni,

ha a „klasszikus“ tárgy megengedné. Annyi bizonyos, hogy a Herkulest csábítgató szépség a Walpurgis-éjben is kitenne magáért. A fuvola, oboa, a hangszerek mind le az üstdobig s trombitáig, a boszorkány-egyszeregyet zenélik. Herkules csak jó ízlését mutatja, ha ezen *kéj*-hangokra nem hajol. Újra felhangzik hát a bevezetés komoly témája, s Herakles a jobb úton halad tovább. A közönségnek e csillogó zene a rikácsoló, prüszkölő, élesen süvöltő, majd mélyen alámerülő hangok nagyon tet-szenek; de még egyszer — mélyebb hatást mégsem kelhetnek. A zenei költemény különben ügyes hangfestéssel végződik. A program szerint Herkules a máglya fényén át „a halhatatlanságot“ pillantja meg. A zene nagyon szépen *ég*, mondaná Shakespeare Zubolya, ha hallotta volna e hangokat. A tűz pattogását a hegedű crescendója, a hárfa akkordjai, a fúvóhangszerek fel-felcsillanó hangja nagyon ügyesen jellemzi. Saint-Saëns másik költeményét, a Danse Macabre-t már többször hallottuk. Az erélyes ritmusokban folyó, finoman s leleményesen hangszerelt mű közönségünk kedverce lett. Ma is — és ez egy kissé sok — kétszer kellett meghallgatnunk. A közönségnek is oly jó gyomra van, mint egy költő szerint az egyháznak: sokat emészt, nem csömörlik. A két művet a szerző maga igazgatta. A komoly, flegmatikus Erkelrel szemben érdekes ellentétet képezett modora. Szinte láttuk, hogy pezsdül végre a patétikusabb helyeken; ilyen-

kor járt mindkét keze; a vezénylőbot hol ide, hol oda táncolt, éppoly bizarr vonásokat rajzolva a levegőbe, mint amily bizarrak — gondolatai a zenében. Kifogástalan élvezetet nyújtott azonban a művész zongorajátéka. Saját szerzeményű versenyét (a Doornak ajánlt negyedik számút) játszotta. Maga a kompozíció csinos, előkelő; könnyen érthető és mégsem banális; a zenekari kísérete érdekes és zongora-része is hálás. Mint minden művében, ebben is sok az igaz zene. Csakhogy Saint-Saëns muzsája kissé tetszelgős. Ezúttal is túlságos sok csillogó csecsebecsét vett magára és gyakran szükség nélkül tartja azt szemünk elé. Az erélyes ritmusú harmadik rész különösen tetszett. A taps csak akkor csillapult, midőn Saint Saëns még egy szólóval megtoldá programját. Előadása ebben is csupa csíny, finomság, szellem volt. A hangverseny záradékat Beethoven 8-ik szimfóniája képezte. Ma nem részesült a kellő figyelemben. A modern művész kápráztató zenéje egy kissé megbénítja a hallóidegeket. Azután a szimfónia előadása sem volt ma tökéletes. Zenészeink már kifáradtak és siettek — a végére. Beethoven ezúttal nagyon is al-fresco került előadásra. Sajnáljuk, hogy a 8-ik szimfóniát érte e sors.

1879 március 16.

Patti Carlotta hangversenye.

Patti Carlotta ma tartotta első hangversenyét a Redoute nagytermében. Mit nem tesz a név varázsa? A közönség majdnem megtöltötte a termet, pedig nem lehetne mondani, hogy városunk élvező kedvében volna; rokonszenvét, áldozatképességét most egészen más tárgy veszi igénybe. A Patti név azonban delej, mely a kedvezőtlen időkben is megtartja erejét. Pedig nem is a „diva“ énekelt, hanem öregebb testvére, kinek művészi nagy sikerei már egy évtizednél is hátrább esnek. Patti Carlotta sok oly előnytől van megfosztva, mellyel Adelina bír. Hiányzik nála az igéző megjelenés, a színpad hatása és a költészet varázsa. Csak az ének virtuozitásában hasonlítható testvéréhez. Ma azonkívül bámulatos terjedelmű hangja is — a legmagasabb szoprán, melyet hallottunk, — vesztett üdeségéből, egyenletességéből. Egy csodahangszer, melyen több javíthatatlan repedés esett. Éneke ma azért nagyon ellentétes benyomást kelt. A virtuóz feletti bámulat küzd bennünk a sajnálattal. Mennél mesteribb az ének, minél képzetesebb technikája, annál bántóbb a „mulandóságra“ való emlékezés. A tiszta benyomást rontja, s különösen Patti Carlottánál, kinél az ének egészen csak virtuóz hatásokra van számítva. Innen van, hogy ma már cantilene-je

hatástalan. Mintha Gounod lány dalát és a Verdi-féle Bolero-t nem is egy és ugyanaz énekelte volna. Ott kápráztatott művészete; itt az eredeti frissességét vesztett hang miatt csak csekély volt a benyomás. Patti Carlotta már hatásai zenitjén túl van; de tüneményszerűségét még ma is érezzük, oly darabokban, mint minő például Eckert Visszhang-dala és Verdi Bolero-ja. Az utóbbi után zajos tapsokat kapott; még inkább fokozódott a hatás egy „ráadása” után, melyben virtuozitása minden oldalát ragyogtatta. A hangverseny többi részét Demunck, Grün és Löwenberg urak játéka töltötte be. Grün Mendelssohn utánozhatatlan szép hegedűversenyének két utolsó részét játszotta hatással. Hegedűje hangja egyenletes, lány és mégsem erő nélküli; előadása keresetlen és kifejező. Korrektség jellemzi játékát s teljesen kielégít, ha csak Wieniawsky vagy Hellmesbergerével összehasonlítani nem akarjuk. Demunck hasonlólag jeles gordonkajászó: hangszerét ízléssel s művészi könnyedséggel kezeli. Nem hagyhatjuk említés nélkül Löwenberg urat sem, ki Volkmannak Visegrád-jából három gyönyörű részletet adott elő tetszés mellett a zongorán. Patti Carlotta második hangversenyét hétfőn fogja megtartani.

1879 március 18.

Patti Carlotta második hangversenye.

Patti Carlotta második hangversenyét ma már csak a Redoute kis termében tarthatta, s még így is egész sor szék maradt üresen. Valami lehangoló van egy félig üres teremben. Mintha a gázlámpák nem égnének oly jól, mintha az arcokon az unalom kinyomata ülne. Ezúttal e benyomásokhoz még más kedvezőtlen képzetek is szegődtek: „régiságról“, hanyatló jelenről. Patti Carlotta ma már csak multjának romja. Még fénykorában is rá lehetett volna olvasni Berlioznak sorait a tömeg által ünnepeelt „nagy“ énekesnőkről, kiknek technikája egy hangszerével vetekedik, kik hangrakétákkal kápráztatnak s perenyi hosszú trillákkal a dobhártyát csiklandják, de a *léleknek* vajmi kevés örömet adnak. S ma, midőn a bámult hangszer sok helyen léket kapott, ma még az ének e *csodáit* sem élvezhetjük zavartalan. Rigoletto-ból vett dalát jobban is hallottuk énekelni; Ritter Bolero-ja már inkább gyújtott. A tapsokra Patti Carlotta a híres „kacagódalt“ is elénekelte. A többi közreműködőket tegnap is említettük. Demunck Ernő igen jeles gordonkajátszó, ki nemes hanggal, ragyogó technikával s ízléses előadással bír. Grün úr hegedűje is tapsokat nyert. A művész hangja egyenletes, játéka tiszta, technikája teljesen kiképzett. Wieniawsky Polonaise-ével

a közönséget tapsokra ragadta; külső nehézségeivel jól elbánt, de szellem kevés volt előadásában. Éppen nem szabadott Wieniawsky játékára emlékeznünk. A „dritter im Bunde“ s a legutolsó is Löwenberg úr volt, kinek azonkívül, hogy Joachimot kísérte zongorán, egyéb érdekes tulajdonsága aligha van. A hangverseny elején játszott Mendelssohn hármassal, különösen Grün és Demunck urak részéről jelesen adatott. Grün úr a közönség tapsaira egy Bach-féle hegedű-suite egyik részét is eljátszotta.

1879 március 22.

A király mondta.

(Víg opera három felvonásban. Írta *Gondinet*. Zenéjét szerző *Delibes Leo*. A nemzeti színpadon először adják márc. 22-én.)¹

A király mondta című operájával kezdődött Delibes híre szélesebb körökben eljutni. A darab színrehozatala a már régen istenben boldogult bécsi Komische Oper egyik elvitázhatatlan érdemét képezi. Bécs osztatlan tetszéssel fogadta a művet és lépten-nyomon kitüntete-

¹ Március 23. Delibes A király mondta című víg operáját közönségünk igen szívesen fogadta. Zenéje még ma sem vesztett hatásából. Delibes balletjei után is megtartja értékét. Könnyed, auberi zene, mely a mélyebb kifejezéstől már a számára írt szöveg természeténél fogva is — tartózkodik. A komikus opera stílje iránt érzékkel bíró örömét lelheti benne s élvezetét Delibes későbbi

tésekkel halmozta el szerzőjét. A kissé rátartó bécsi kritika is majdnem elkényeztette a „feltűnő új csillagot“. Delibes-t elnevezték második Aubernek; a klasszikusokért lelkesülő Ambros mozarti részleteket talált művében.

Azóta évek multak; Delibes-t az élő zenészek közt az elsőekkel említik. Közönségünk ma már nem a meglepetés, hanem a felcsigázott vára-kozás érzetével fogja operája zenéjét hallgatni. Valóban kíváncsiak vagyunk, a Sylvia lükte-több érzékisége nem lesz-e a *Le Roi l'a dit* könnyed és pezsdülő zenéjének ártalmára.

Több éve mult, hogy Delibes ez operáját hallottuk; azért ma pusztán szövege elmondá-sára s néhány megjegyzésre szorítkozunk; az

szerzeményeire való visszaemlékezés sem fogja megzavarni. A közönség legalább ezen felfogásnak hódolt s minden hatá-sosabb részlet után tapsolt. A zene különben sokkal könnye-débb, látszólag igénytelenebb, semhogy nagyon hatna a — tenyerekre. Az operát szorgalommal adták s igen díszes ki-állításal. Jellemző képet nyújtott mindjárt az első jelenet: a lépéseket próbálgató marquis leányaival. Csinos csoporto-zatokat mutatott a kerti jelenet is. Az előadás sikerét első-sorban Nádayné Javotte-jának köszöni. Zajos tapsokat külö-nösen második felvonásbeli jelenetével aratott. Igen szépen énekelt s megjelenésével nemcsak Benoit-t hódította meg. Pauli is ügyesen játszott; egy kissé üdébb hang a szerepnek nem ártana. Kőszeghy Moncontour-ja mulattatott, bár az ér-demés énekes éppen nem meríté ki a szerepben rejlő komiku-mot. Zajonghy Miton-án is sokat nevettek. A kisebb szere-pekben Sachslehner asszony, Dévai Janka, Kordin M. s né-hány képezdei növendék igen megfelelőleg működtek közre. Nem kételkedünk, hogy Delibes csinos műve a repertoire-on jó ideig fennmarad.

új benyomásokról csak az opera előadása után szólhatunk.

Szövege az ügyestollú s elmés ötletekből soha ki nem fogyó Gondinet műve, kis csecsebecse a barokk-korból; a versaillesi udvar mulattató travestiája. Az ablakból a királyi palotára látunk; a háttérben XIV. Lajos és Madame Maintenon alakja is megjelenik.

E „történeti“ nagyságok köré csoportosul a többi alak, — az operette ruházatában, mondanók, ha Delibes finomabb zenéje nem adna neki bizonyos előkelő vonást.

Moncontour marquis már fél éve, hogy elhagyá botardaisi kastélya régi falait s Versaillesba jött, — hogy jutalmát vegye az államnak tett szolgálataiért. Ő volt az, ki Madame Maintenon elveszett papagályát meglelte s azt úrnőjének visszaszolgáltatta. E nagy tett érdemlett jutalmát nyeri; Moncontourt a király kész elfogadni. Ma van a fél év óta izgalommal várt nagy nap, — a fogadás napja. De szörnyűség! Moncontour a nagy öröm között elfeledé — a szokásos meghajlás módját. Hány lépést tegyen előre, hányat hátra, mennyire hajtsa meg derekát, — a külső megjelenés e misztériumait a nagy öröm egészen kiverte fejéből. A kétségbeesés környékezi; négy leánya, négy libácska, kik a zenében sem válnak el soha, hanem jelenetről jelenetre „quartett“ gyanánt szerepelnek, húzzák-vonják a papát, míg végre a „complimentum“ eszébe jut. Ekkor hozzák gyaloghintóját, s Moncontour túlboldogan a

király színe elé indul. E jelenetben már szípor-kázik a zene humora.

Valóban mesterinek tartjuk azonban a tánc-óra jelenetét; legalább emlékezetünkben ma is elevenen nyomát találjuk. Míg a papa az audiencián van, belép Miton, a versaillesi udvar Kniggeje; a bon ton orákuluma, valódi lángész a táncmesterek között. Négy lecke alatt parasztból herceget varázsol. Mint szerelmi Mercur is szerepel; a tánc fordulatai közben a négy leány kezébe levélkéket csúsztat titkos imádóiktól.

Miton azonkívül színházi rendező s zeneszerző is. A tánclecke után a négy leánnyal egy kánont énekeltet, a fúriák dalát, melynek zenei archaismusa a víg jelenet közepette kitűnő hatású. A kánon ügyesen szőtt s fölötte ízléses. A négy tipegő „inséparables“ alakja, amint a fúriák kórusát énekelik, a lelkesedő táncmester, amint vonójával „kecses“ vonalakban az ütemet jelzi: finoman kirajzolt roccokó-kép benyomását teszi. Csak a színpad Mitonja el ne feledje magát, tartson magára valamit, egy oly finomérzékű zenészt nem szabad durva operetteszerű karikatúrában feltüntetni.

A jelenet java azonban még csak most következik. A kánont két ifjú marquis éneke zavarja meg, kik így tudatják közeledtüket a leányokkal. Alig hogy a gyermekcipőből kibújtak; daluk is, „a lengeszárnyú fecske“, oly harsmátos, gyermekded, gyöngéd, hogy majdnem Mozart Cherubin-jét juttatja eszünkbe, —

természetesen, illő távolból. A zenei kontraszt e dal s a jelenet előbbi része közt éppoly vonzó, mint szépen indokolt. A jelenet örömét az öreg marquisenő belépte zavarja. A két fiatal imádó a sorfalat képező, folyton együttmozgó leányok mögé menekszik. Innen hallják, hogy imádothajk kezéről a mama már rendelkezett. Merlusac, csélesap marquis s a potrohos Gautrou a választottak. Ezek is belépnek. Általános zürzavar, bujósdi! A marquisenő utóbb meglátja a két besompolygott ifjút; ezek menekülnek; a leányokra pedig zárda vár, — az esküvő napjáig.

Ekkor toppan be a marquis. Egészen önkívületben van. Egy komikus katasztrófa áldozata. A király mosolya minden önállóságát felolvasztotta. Nyájassága egészen megzavarta. — Van-e fia? — kérdé tőle Jupiter-roi, oly hangon, mintha mondaná: Akarom, hogy legyen. — Ellentmondani nem merve, a fiútlan, de négy leánnyal megáldott apa azt feleli: Van, Sire! — Tudtam — felelt rá önelégülten a felséges király. — Mutassa be nekünk. — E királyi „tudtam“ minden menekvést lehetlenné tesz a lojális marquis előtt. — Meghazudtolni a királyt nem lehet. Minden áron fiút kell szereznie, mert „a király mondta“.

E fiú, Benoit, paraszt, ki a Loire mellékéről jött Versaillesba Javotte, a marquisék szoba-leánya után, kit szeret s kivel együtt akar szolgálni. Miton a genie tekintetével „hercegi mozdulatokat“ fedez fel a kamaszban. Csak

illő ruhája legyen, néhány lecke után készen van a marquis fia. Az áruikat kínáló kereskedők eleven karával végződik az első felvonás.

A másodikban a próza nagyobb tért foglal; e felvonás zeneileg nem oly gazdag, mint előde. Benoit már egészen otthonos új légkörében. Igazi enfant terrible. Mitont négy lecke után a faképnél hagyja s ugyancsak játssza a nagy urat. A métiert nem találja oly nehéznek, mint gondolta volna. A hitelezőket az ablakon dobálja ki, régi szerelmét feledi, adósságot csinál, alárendeltjeivel gorombáskodik s égből potytyant szülei hon nem létében fényes ünnepélyeket rendez. Ily ünnepélynek színhelye a második felvonás. Benoit e mulatságra csodálatos meghívókat küldözgetett szét. Elővette az akkori gothai almanachot s meghívott belőle boldog-boldogtalant. Nagy Károlytól le — Merlussac és Gautrou dédapjáig.

A mulatozók zajoskodó csoportjába csak egyetlenegy szomorkodó vegyült: ez Javotte, ki idelopódkodott, hogy hűtlen Benoit-ja figyelmét még egyszer magára vonja. Javotte Susanne egy kissé operetteszerű kiadásban. Kacér, mint ez, de éppoly hű Benoit-hoz, mint Susanne Figarójához. — Csak egy kissé szentimentálisabb. Most is egy érzelgős dalt énekel Benoit-járól, kit nem bír feledni. Mitonnak e szerelem sehogysen tetszik. Javotte neki titkos és kedvenc tanítványa volt. Rajta akarta megmutatni, hogy művészete mire képes. Miton rendszere szerint pedig csak szépelegni

szabad, nem szeretni. A szerelem nem gondol az állással, a legyezőjátékkal, kecses mozdulatokkal... Javotte most hallgat Miton szavára; ha már Benoit nem szereti, legalább lássa a férfiakat néhány percre lábainál. Elmegy, hogy magára öltse egy színpadi királyné öltözetét, melyet Miton készen tart számára. Ez alatt a színre lép Benoit, a teljesen úrrá lett Benoit. Egy csinos dal énekel: „Hát nem vagyok-e hetyke?“ Mint Javotte-nak, neki is van bánata. Nem csodálják, bámulják eléggé. Ekkor közelítenek feléje Flarandel és La Blurette — a cherubimszerű két marquis —, kik a történetekről még mit sem tudnak, mert az első felvonásbeli kalandjuk óta magukat nem mutatták. Benoit is csak most hallja meg, hogy neki szép nővérei vannak, s hogy szerelmük miatt a zárdában elrejtvék. A két fél közt — tréfás jelenetben — meleg barátság fejlődik. „Nővéreit“ Benoit a kedves fiúknak ígéri s a leányok kimentését határozza el. Flarambel és La Blurette újra egy szép szerelmi kettőst énekelnek. Egyáltalában igen szerencsés gondolat volt a két ifjút duettben, a négy leányt quartettben szerepeltetni.

Távoztuk után Javotte érkezik meg; hercegnőnek öltözve, álarccal képe előtt. Megkísérli, mily hatással bírnak Miton leckéi Benoit fölött. S most a két szerelmes közt igen ügyesen pointirozott esprit-vel, telezenéjű jelenet fejlődik. A vígopera stílusa — menyire emlékszünk — szerencsésen meg van

benne óva. Benoit végre fölismeri a hercegnőben Javotte-ot s észreveszi, hogy az utóbbit a hercegnő nélkül is szereti.

A találkozózt az öreg Moncontour s neje megjelenése szakítja félbe. Néhány napig Moncontourban tartózkodtak, most visszatértek Versaillesba, hogy a „fiú“ bemutatását s a leányok kiházását eszközöljék. A kertben tartózkodó álcások az öregeket nem ismerik: úzóbe veszik őket, mint baglyot a verebek. Végre nyilvánossá lesz kilétük. Ekkor énekel a marquis egy humoros dalt:

Teringettét! büszkén mondom,
Öseim csak bolondot tettek, stb.

Az öreg marquis alakja nagyon sikerült. E dalban adja nemesi hitvallását, melyet a zene mulattatóan jellemez. Alig hogy végzi énekét, belépnek Merlussac s Gautrou s az öreg marquist párbajra szólítják. Oka a csodálatos meghívás.

Az egyiknek meghívták az ünnepélyre nagyatyját, ki már rég meghalt s az unokában keletlenül emlékezéseket kelt fel, mert csak gyógyszerész volt; a másiknak nagyanyját, ki már hasonlólag örök álmát alussza. Az öreg marquis csak az ígért hozomány megkettőztetésével bírja a haragvókat lecsillapítani. Megegyeznek, hogy a kézfogó következő napon tartassék meg Maintenon asszony jelenlétében.

Benoit azonban másképp gondolkozik. A zár-dába megy ösmeretlen testvérei akarátát megtudni; kiszabadítja őket. Az elválthatatlanok a színpadra rohannak, ahol most együtt van az egész társaság. A leányok örülnek új testvérüknek, Merlussac és Gautrou elégtételt kívánnak Benoit-tól Florambel és La Blulette ujjonganak, a marquisné ájuldoz, Moncontour pedig haragvó vóit csittítani iparkodik.

Az utolsó felvonás hozza a kifejlődést. A marquis Benoit-t egy szobába zárja, hogy el ne szökhessék Maintenon asszony holnapi látogatása elől; a leányokat is elcsukja, hogy ne akadályozhassák terveiben; a két ifjú marquis ellen pedig elfogatási parancsot szerez magának. Minden készen van az estéli kéz-fogóra; a piros bársonyszék is el van helyezve, hol a magas vendég ülni fog. A marquis azonban Benoit nélkül számol. Benoit szobája ablakán kiszökik s künn tölti az éjet; elkártyázza gazdag ruháit, parókáját s félig ittasan tér hazafelé. Útjában találkozik először Merlussac-kal, majd Gautrouval s mindegyiket párbajra hívja. Az éj sötétében észre sem veszik ellenfelei, hogyan játszik velük Benoit.

Az első kardcsapás után hanyatdől, mintha halott volna. Ezek azt hiszik, megölték Benoit-t. Oda a kézfogó; a menekülésre gondolnak. Azalatt reggel lesz, megérkezik a nagy nap. A marquis még mit sem tud semmiről. Benoit kuszált öltözetben színre toppan s csinos dalban énekl el mult éji kalandjait. Majd

Javotte-tal van találkozója, kit Maintenon asszony székébe ültet s mindenáron grófnévá akar tenni. De Benoit grófsága csakhamar lejár. Az egész Moncontour-család összegyűl a fogadóteremben, Maintenon asszonyt várni. A vőlegények s a magas vendég helyett azonban az időközben kiszabadult Flarambel és La Bluette lépnek be, hogy a marquisnak két jövődöbéli veje szökését s a király üzenetét hírül adják. A király üdvözetét küldi Moncontour marquisnak és sajnálata kifejezését — párbajban megölt fia halála fölött. Vigasztalásul herceggé nevezi ki őt. Hiába áll elő a nevető Benoit, a marquis nem ösmeri, mert a „király mondta“, hogy fia meghalt.

Moncontour újra víg lett, gyanakvó neje is elhiszi, hogy Benoit csakugyan nem gyermeke; a két fiatal szerelmes pár is egybekél. A legboldogabbak azonban Benoit és Javotte. Benoit gróf meghalt, hogy mint Javotte férje újra élhessen.

A száraz vázlatból is látható: a Király mondta tárgya rendkívül alkalmas víg opera szövegére. Benoit egy jólelkű Figaró, ki operettszerűen játszik azon tárggyal, melyet őse metsző szarkazmussal ostorozott. A társadalmi problémából itt operaszöveg lett.

A szöveg zenéjéről most még közvetlen benyomások után nem szólhatván, ismételjük azt, mit róla évek előtt, első hallása után, megjegyeztünk: „Amint a szöveg a király szaván, úgy alapszik zenéje is egy nagy tehetség nyil-

vánulásán. Mily szép zene! Mennyi vidámság rejlik benne, anélkül, hogy érzékiségünket csiklandozná; mennyi báj, melyet fauni vonások nem zavarnak. Esztétikai szabadság lengi át az egészet, mely az alszerűt épp úgy kerüli, mint a túlhajtott finomságot. Zenéje csupa könnyedség, csupa természetesség. Az operette lépéseiben lejt; de a benne nyilatkozó tehetség megóvjja annak selejtességeitől. Nem nélkülözi a gazdag harmóniát, a finom hangszerelest sem, de nem is tetszeleg vele.

S ez annál többet mond, mivel Delibes ösmeri művészete minden titkát. Tudja zenéjét fűszerezni; zenéje telve van szellemes vonatkozásokkal, harmónikus hatásokkal s mégsem válik nehézkessé. Mily jól tükröz mélyebb jellemzést, könnyebb vázlatot!

Az öreg Moncontour alakja például sok találó s drasztikus vonással bír; mily jól rajzolja néha tréfás arabeszkekben a zene Miton alakját! Elevenebb színezésű, néha az érzelgőt is érintő Javotte és Benoit szerelme; Javotte alakja különben is nagyon hatásos ellentét képez a négy hápogó marquis-leánnyal. Azután a cherubimszerű két fiatal szerelmes! Az első felvonás már fönnebb említett nagy jelenete csupa szépség, melynek hatását fontoskodó mérlegeléssel rontani nem szabad.“

A mai közönség ítélete talán kissé tartózkodóbb lesz. Akkor a „jeune France“ zenészei közül Bizet-t és Girand-t még nem ismertük. A Sylvia még nem képezett répertoire-darabot.

Nem fog-e a Király mondta finom szálakból szőtt szövete a rikítóbb ballet után kissé halványnak feltűnni?

1879 március 27.

Liszt hangversenye.

Az írók és művészek társasága rendezte ugyan a szegediek javára a Vigadó nagytermében ma tartott hangversenyt: az est dicsősége és érdeme mégis elsősorban Liszt Ferencé. A zongora-király újra a nyilvánosság elé lépett visszavonultságából, nem többé dicsőséget, babért aratni, neki ma már csak a művészet története nyujthat méltóat, hanem jó szíve sugallatából, hogy enyhítsen a sors által sujtottak baján. A nagy Redoute terme egészen megtelt díszes közönséggel, a főváros színe-java képviselve volt, hogy a jótékony-ság és a művészet ezen ünnepén jelen lehessen. A terem közepén emelkedett helyen állott a zongora; midőn Liszt az emelvényre lépett, a közönség percekig tartó tapssal fogadta a mestert, hódolatát fejezve ki géniuszának s köszönetét a jótékony ügynek hozott áldozatért. A hozzá közelállóak nem örömes látták, hogy Liszt újra nyilvános fellépés izgalmainak teszi ki magát; ő azonban nemes kötelességet vélt teljesíteni, ha a nyomor enyhítésére legértékesebb birtokával járul, — művészetével. Így jött létre a mai hangversený. A közönség

még egyszer gyönyörködhetett Liszt zongora-játékában; a vízkárosultak részére összegyűlt segély pedig biztonnal szép összeggel szaporodott. Liszt háromízben játszott. Schubert Gyászzindulóját, majd Mihalovich Ödön úrral együtt Schubert Ábrándját két zongorára. A középső szám „Petőfi szellemének“ című szerzeménye volt. A „sajátszerű“ zenei költemény szerzője ujjai alatt életet nyert, mi aligha sikerülne egy második művésznek. Liszt azonban a darabot meglepően változatos kifejezéssel játszotta. A tapsok meg-megujultak utána, s Lisztnek többször meg kelle az emelvényen jelennie. Közreműködtek még Jókainé asszony, ki férje Bölcső című alkalmi költeményét szavalta. A jeles művésznőnek csak még teljesen ép érces hangjában gyönyörködhetünk. A terem rossz akusztikája miatt azonban a költemény értelmét helyünkről ki nem vehettük. Volt azonkívül ének is. Busse k. a. — nagyon megnyerő jelenség — Rubinstein és Liszt, de különösen Ábrányi egy dalát érzéssel, kellő kifejezéssel adta elő. Tapsokat nyert Odry úr is Gounod és Wagner egy-egy dalának előadásáért.

1879 április 10.

Richter János filharmóniai hangversenye.

A bécsi udvari opera teljes zenekara jeles karmesterének vezetése alatt ma tartotta a

Vigadóban első hangversenyét. Helybeli zeneészeink annyi dícséretben részesültek a sajtó részéről érdemes működésükért, hogy nem fogják rossz néven venni, ha ma idegenekkel szemben sem fukarkodunk az elismeréssel. Ószintén mondva: a bécsi zenekar mai játékkal fővárosunknak kivételes élvezetet nyújtott. A bécsi zenekar minden nagyítás nélkül Európa-szerte ritkítja párját, s Richter is azon „Hans“-ok közé tartozik, kik nem minden fán teremnek. A hangversenyre még alkalmunk lesz visszatérni; a ritka élvezet benyomása alatt nehéz is volna a vendégek játékáról tüzetesen szólni. Hogy minden egyes mennyire átérti feladatát, hogy az összjátékot mily egyöntetűség lengi át, azt mondani fölösleges. A programmn nagyon érdekes volt. Játsozták Beethoven 3-ik számú Leonora-nyitányát. Richternek kedvenc hangversenydarabja. Játsozták annyi árnyalással, hogy más mind a négy Fidelio-nyitány előadásánál nem tudna többet alkalmazni. A második számot Volkmann 3-ik számú szerenádja képezte. Volkmann szerenádjainak egyik gyöngye e mű. Szeretetreméltó lágyság, itt-ott könnyed mosolyú humor, művészi kerekdedség és formatisztaság jellemzi a művet. Ma egészen megelevenült előttünk a szép zene. A szóló-részeket Hummer játszotta. Kitünő művész, kinek nagyerejű hangja, finom játéka s kitünő hangszere is van. Mendelssohn Athalia-nyitánya helyett Lucca asszony éneke következett, ki a jóté-

kony cél érdekében minden díj nélkül működött közre. Agatha híres dalát énekelte Webernek — nálunk, fájdalom, már régen nem halott — Búvös vadászából. Lucca asszony ma feltűnőleg jól volt hangolva. Midőn néhány évvel elébb a nemzeti színpadon hallottuk, hangja sokkal fátyolozottabbnak tűnt fel, mint a jelen alkalommal. Csak itt-ott volt hangján némi csorba észlelhető. Elragadó művészetében azonban még mindig a régi maradt. Ma különben behízelgőn lágy s a szenvedélyes helyeken nagyerejű hangjában is teljes mértékben gyönyörködhattünk. Lucca asszonyt annyira tapsolták, hogy dalát ismételnie kellett s másodszor még szebben, még szabadabban énekelte. Lucca asszony eredeti egyéniségét a dal előadásában sem tagadta meg. Agatha imájában több a holdvilág, a német szentimentalizmus, a leányos ábránd; Lucca több tüzet, nagyobb drámaiságot öntött beléje. Csakhogy a jeles énekesnő művészi önkényét rendesen nem megróni, hanem tapsolni szoktuk. A szíves fogadtatás láthatólag jól esett a művésznőnek. Nem lehetne-e talán néhány vendégszerepre megnyerni? A hangverseny utolsó számát Beethoven 7-ik szimfóniája képezte. A nagy génius egyik legérettebb műve; soha Beethoven fájdalma lágyabban, öröme ihlettebben nem nyilatkozott, mint e művében. Megrázóbb hatású műve több van, de oly közvetlenül szívhez szóló, mint az A-dur szimfóniája, aligha több. A zenészek teljes odaadás-

sal játszották; a közönség figyelmét a legutolsó hangig lekötve tartották. Ma megértettük teljesen Beethoven mondását: „Zenémnek tüzet kell a szívben fognia.“ Holnap lesz a bécsiek második hangversenye. Játszani fogják a többi közt Siegfried halálát és az Eroicát. Mai hangversenyükkel kibékítették talán azokat is, kik ez „inváziót“ eleinte rossz szemmel nézték. Van invázió, amely sohasem káros, hanem mindig termékenyítő hatású: a „szépnek“ inváziója. Helybeli derék zenészeink csak újabb ösztönt meríthetnek ez „ideiglenes okkupációból“. Jövőre kétszeres tüzrel s kétszer olyan szépen fognak játszani, mint eddig. S ez lesz a „bécsiek“ fellépésének egyetlen s bizonynyal üdvös hatása.

1879 április 11.

Richter János hangversenye.

A bécsi zenészek ma újra éreztették közönségünkkel a művészet hódító hatalmát. Mint Orpheus, megindították a néha kőnél nehezebben puhítható emberi szívet. Alig volt a közönség között valaki, kit zenéjük varázsa el ne fogott volna. A szegény kritikus a szokatlan élvezettől elfogultan, — zavartan kapkod a frázisok után, s csak akkor veszi észre, hogy kifogyott belőlük, midőn már egy órája vadászta sikertelenül. Azért hát frázisok nélkül mondjuk ki, hogy ezek a bécsi németek derék

zenészek, kik városuk fényes zenei tradícióit hűen megőrizték. A legfegyelmesebb művészi gárda, melyet képzelhetünk; a vonósok játéka oly egyenletes, mintha egyetlenegy óriás hangszer játszanék. A zenekar olyan, mint egy szellemes művész; játékában még a gyöngye darab is bizonyos előkelőséget nyer. Példa rá Fuchs szerenádja. Negyedik tétele igénytelen dolog, tiszta csinálmány, „Wenig Witz und viel Behagen“. S ma mégis lelkesedve tapsolták. A zenekar szolgáltatta a vizes gyümölcs számára az arany csészét. Az ízes tálalás megkedveltette velünk a közönségeseledelt. Richter e darabnál minden dicsőséget a *vonósokra* hárított. Hagyta őket kedvükre játszani; — darab közepén elállott keze; nem verte az ütemet. Karmester nélkül játszották végig a legnagyobb pontossággal s a legelevezőbb árnyalással a különben nem nehéz darabot. Annál nagyobb figyelemmel vezényelte Richter Siegfried halálát a Götterdämmerungból. Az előadott részlet a Götterdämmerung egyik kiváló darabja. Közönségünk különben már a Wagner-hangverseny óta ismeri. Kétségtelenül nagyhatású szerzemény. Megkapó motívumok conglomeratuma, melyeket egy rendkívüli zenei tehetség fűzött egységbe. Örömmel tapasztaltuk, hogy közönségünk kommentár nélkül is megértette a festői és hangulatteljes részletet. Pedig könnyebb megértése kedvéért anatomikus abroszok is készültek róla. Az egyes motívumok szövevényét

egymást keresztező vonalak által tüntetik fel. A motívumok művészi egybefűzése dacára e részlet különben mégsem teszi a szerves egész hatását. Úgy készült, mint Siegfried kardja, a Balmung. Sok forgácsból lesz kovácsolva, s ez igaz marad, ha ezúttal bár oly nagy tehetség, mint Wagner kalapácsolta is egésszé. A tulajdonképeni zene a motívumokban van; minden egyes motívum után mintegy szünetel a teremtő erő. Kezdődik azután az egymásrarakás, a megnyújtás, toldozás, a hangszerelés deliriuma. Richter genialis vezetése alatt Siegfried teljes wagneri pompájában halt meg. Sírkövére egy dantei tercínát lehetne vésetni. A közönség tapsaira Richter a darabot ismételte. A hangversenynek becsét azonban ma is Beethoven adta meg. Játszották tőle a C-dur négyes menuet-jét és fugáját. Jean Becker társasága egy zenekarrá növe: körülbelül ez volt a benyomás, melyet a közönség a bécsiek játékaiból nyert. Azonban a jeles előadás dacára azt hisszük, hogy a kecses menuet csak maradjon meg négy egyes hangszer számára. A benne rejlő zenei gondolat minden ízében megelevenül elménkben a zenekar erősítő hangcsöve nélkül is. A bécsiek gyöngéd játékát azonban mégis élvezet volt hallgatni. A közönség percekig tapsolt; a zenészek többször meghajlással köszönték a részvétet. A hangverseny utolsó számát az Eroica képezte, Richter teljes odaadással vezette zenekarát, mintha karmesteri képességének próbáját akarta volna

nyújtani. A megrázó mű minden részletében kidomborult. Az adagiót ma Richter újra a szuperlatívuszban értette; a gyászinduló ezáltal néha a finomabb részletekben nyert, — de mindenesetre a külső hatás rovására. Annál nagyobb tűz ömlött át a szimfónia utolsó részén. A közönség a legutolsó hangig feszült figyelemmel hallgatta a magasztos zenét és még utoljára is hosszas tapsokkal fejezte ki a zenekarnak s jeles vezetőjének köszönetét a nyújtott élvezetért.

1879 április 25.

Két alkalmi darab.

(*Hős Pálffy*, drámai jelenetek három képben; írta *Jókai Mór.* — *Erzsébet*, opera négy képben, írta: *Czanyugá József.* Első felvonás zenéjét szerző *Doppel Ferenc*, a másodikét *Erkel Ferenc.*)¹

... A második alkalmi darab az *Erzsébet* opera, melyet 1857-ben a királyi pár első látogatása alkalmával adtak először színpadunkon. Hárman dolgoztak rajta; sebtében ké-

¹ A mai díszelőadás minden tekintetben méltó volt a nemzeti intézethez. A nézőtér teljes fényben úszott s egészen megtelt válogatott közönséggel. Az előadást a Hunyadi-nyitány előzte meg, melyet maga a szerzője vezetett. A zenekar teljes odaadással játszotta a tüzes nyitányt, a közönség pedig élénk tapsokkal fejezte ki elismerését Erkel Ferenc iránt...

... Az est második darabja *Erzsébet* volt. Az első felvonás avult formái, néha naiv szövege s még naivabb zenei jellemzése csak kevésbé tetszett. Határozottan nagyobb sikert ara-

szült; hasonlít egy épülethez, melynek szép középfacade-ja, de idomtalan és egyenlőtlen két szárnya van.

Már drámánál nehéz az együttműködés; a zenében meg éppen lehetetlen. Ezen esztétikai lehetetlenség bélyegét hordja magán e dalmű is. Legértékesebbnek a második felvonást, Erkel Ferenc művét mondják. Dícsérik benne a himnuszszerű együtttest és Erzsébet kavatináját, melyből már a „tiszaparti jelenet“ zenéje hallatszik. Az opera egészben ma már leginkább csak „történeti“ érdekléssel bír. A stílegység hiányáért, az első felvonás ürességeiért a második felvonás elevenebb zenei élete sem

tott a második felvonás, melyben a karok s a zenei együttes ma is hatásosak. A felvonáson az elsővel szemben azonnal meglátszik a nagyobb tehetség képe. Az operát különben több betoldással is hatásosabbá tenni iparkodtak. Az első felvonás végén például Lajos thüringi gróf egy új bordalt énekel, melyet meg is tapsoltak. A második felvonás utolsó jelenetébe pedig „Dózsa György“-ből vették át a fegyvertáncot. Hallottuk még benne Kölcsey Himnuszát is énekelni. Az opera egészben véve ma már elavult s a répertoire-on fennmaradni nem fog. A címszerepet Maleczkyné énekelte kielégítő sikerrel. A hangjának nem éppen kényelmesen eső szerep teljes érvényesítése azonban erősb hangot és jellemzőbb játékot kíván. Perotti „Lajos gróf“ olasz sallangokkal teleaggatott áriáiban egészen otthonosnak érezte magát. Kordin kisasszony Gunda szerepében többször kapott tapsot. Igen tehetséges énekesnő válik még belőle. Csak Maleczky úr hibázta el szerepét; igen esetlenül mozgott; korántsem tette egy jókedvű lovag benyomását. Az opera rendezése nagyon gondos volt, a zenekar dícséretesen működött. A házat minden részében megtöltő közönség egész végig maradt s az újabb részek után többször tapsolt is.

kárpótolhat többé. Szövege tárgyát a thüringi örgróf s II. Endre leánya, Erzsébet közti szerelmi viszony képezi. Lajos a szent földre induló keresztésekkel jó be az országba, de álruhában, hogy a gyermekkorától vele eljegyzett Erzsébetet kikémlelje. Véletlenül összehatalálkozik a szintén álruhába öltözött s alamizsnát osztó szép királyleánnyal. Egymást természetesen megszeretik, de kilétüket nem fedik fel egymásnak.

Egy nagy harcijáték alkalmával a darab végén azonban az inkognitó föllebben s az új szerelmesek felismerik egymásban a régi jegyeseket. Az operában van néhány tarka részlet is. Az első felvonásban az arany menyegző, hol hajdanában Réthi és Udvarhelyi aprózták a magyar táncot. A második felvonásban a keresztések felvonulása, stb. Az opera első előadói közül ma még csak Kőszeghy színházunk tagja; szerepét azonban most Ney fogja énekelni. Erzsébetet a felejt-hetetlen Hollósi Kornélia; Lajos grófot Jekelfalusy; Kuno-t, Maleczky szerepét, Füredi; Gundát, Kordin szerepét, Kaiser-Ernstné; Zajonghyét pedig Benza játszotta.

A kritika 1857-ben az operát nagyon hidegen fogadta. Oh, akkor a kritikusok nagy urak voltak! A Napló talán két héttel az előadás után emlékezik meg néhány rövid s korántsem elismerő szóval az „alkalmi“ munkáról. A „Napló“ volt akkor egyáltalán a legkiválóbb areopag. Salamon Ferenc, Greguss Ágost cik-

keivel lépten-nyomon találkozunk benne; annál többet nyomott ez izben hallgatása.

Egy másik lap, hasonlóképen jó későn, csak annyit mond róla, hogy a neveken kívül az egész operában semmi „történetit“ sem talált. A zenéről egy árva szóval sem emlékezik. A harmadik lap, melynek ma körülbelül a „Fővárosi Lapok“ felelnek meg, még a leghívőbb az opera iránt. Kritikusa még nagyon impreszionábilis ember. Csak a második előadás után ír. Még akkor sem akar ítéletet mondani, nem akarja azt elhamarkodni, mert tévedni emberi dolog s az olaszok is kifütyülték az örökszép Sevillai borbélyt első előadásakor. Újra ígéri, hogy többszöri hallás után majd még alkalom lesz az operáról tüzetesebben szólni, stb. . . . Milyen jó idők jártak akkor a kritikára! Nem ösmerte az éjjeli sarcmunkát, az előadások utáni „rövid tudósításokat“; kellő megfontolással tálalhatta ki bölcsességét; lassabban ölt s hidegebb vérrel dícsérhetett. Kívánjuk, minél hamarabb jöjjön el ismét országa!

A sárgult folyóiratokban való lapozgatás e jámbor óhajtáson kívül még egy nagy énekesnőnk emlékét is megújítja bennünk. Hollósy-Lonovich Kornéliát értem. Bármily eltérőek is voltak az operára nézve a vélemények, páratlan énekét, gyönyörű játékát mindenki dícsérte. Ő volt az opera lelke, ő tartotta fenn a répertoire-on. A nemzeties szabású dalokba „legmeghatóbb“ érzést lehelt, csalogánytorka

vetekedett „egy varázsfluvola bravourjaival“. Erkel Ferenc neve a hazai zene történetébe el-törülhetetlenül be van jegyezve. Ez alkalom-mal illő megemlékeznünk azon énekesnőről, ki-nek ő legszebb diadalait köszönheté.

Az operának ma gyakorlott benyomásáról más helyen tudósítunk.

1879 június 29.

Lortzing Albert.

(*Cár és dcs*, víg opera 3 felvonásban. Új betanulással először a nemzeti színpadon, június 28.)

A hajdan és most közti különbség alighanem élesen fel fog tűnni közönségünk előtt Lor-tzing operája hallatára.

A hajdan oly hatásos opera ma sok részben elavultnak, humorában kopottnak fog látszani. A tömeg szájaíze szerint ítélő kritika ma épp-oly lenézéssel és „magvas humorral“ fog róla beszélni, mint ezelőtt dicséretével. Lortzing végkép lekerült a napirendről. Már életében egy picinyke filiszteri copf díszíté alakját, az évek során az egész alak árnyékba került, csu-pán a copf nőtt meg rengeteg hosszúra. S a copfot ma — nem tudom, joggal-e, nem-e — az emberek legkevésbé szeretik. Ma a barokk ízlés uralkodik, de — paróka nélkül: az egy-szerűnek oppozíciója, a fűszer istenítése. Lortzing már korában is egy kevésbé „későn

érkezett“, ma hosszabb időre már csak néhány „amateur“ számára való, kik a zenélő titánok mellett, vagy éppen azok ellenében az egyszerű házi tücskök énekét is szeretik hallgatni.

Ez amatőrök egyik legkitünőbbike Riehl, a kisebbretű zenei nagyságok, a „dii minorum gentium“ jeles ismerője, a zenei filiszterség kedélyes védője, ki azonkívül még azon kedves és ritka egyoldalúsággal is bír, hogy Onsloff egy quartette-jén jobban megmelegszik, mint Meyerbeer legdrámaibb jelenetein, vagy Auber pikáns zenéjén. A magunk tarsolya helyett az övébe nyulunk, midőn Lortzingról néhány megjegyzést az olvasó elé hozunk.

Mindjárt azon kell kezdenünk, hogy Lortzing nem tartozott a zseniális zeneszerzők közé. Szerény és szűk talentum volt, kit csak szerencsés ösztöne emelt a közönséges kapellmeisterek fölé. S céljai is éppoly szűkek voltak, mint tehetsége. S ez volt szerencséje. Különbelen elvérézett volna, mint társai közül száz más. Tehetsége fokát már azon út is mutatja, melyen művészetéhez jutott. A színház világában növekedett: mint ügyes színész, jó énekes, csakhamar vágyat érzett a pusztá utánzásról az alkotásra rátérni. Játszva jutott — mondja Riehl — a művészi produkcióhoz, s számára az alkotás később is csak játék, utánzás maradt. Mondjuk, naiv játék, melyet semmi reflexió, semmi magasb törekvés nem gátolt; gyermekes utánzás, mely néha — öntudatlanul

— a legkülönbözőbb zenei formák összetákolásában lelte örömét. Igen gyakran, ha eredeti gondolatai fogyatékán volt, egész nyíltan az idegenekhez nyult, hogy megfoldja velük a sajátját. A színháznak dolgozott s gyakran máshonnan vett darabjához éppen nem illő díszletet.

Mert a kritika sehol és semmiben nem volt Lortzing erős oldala. Nem a tanulmány tette nevezetessé, hanem ama verőfényes, kissé *altväterlich* kedély, ama tavaszi hangulat, mely igénytelen műveiben nyilvánul. Lortzing egész életén át a természet gyermeke maradt. Zenéje naiv, egészséges, egyszerű, olyannyira igénytelen, hogy ma kétségtelenül sekélynek, copfosnak, filiszterkedőnek fogják tartani.

Annyi bizonyos, hogy Lortzing egész működése inkább Mattheson idejébe illenék, mint korunkba. Lortzing maga írta operái szövegét, maga játszotta azok egyes szerepeit; ma rendező, máskor karmester volt. Hasonlatba lehet hozni Matthesonnal, ki egy ízben egyik operájában az első felvonások alatt a hőst játszotta és miután a harmadikban legyilkolta magát, a zenekarba mászott, hogy művét végig igazgassa.

A színházzal való közvetlen érintkezés volt Lortzing szerencséje. Mert mint zenészt tekintve, Lortzing merőben dilettáns. Hasonlít ama drámaíró színészekhez, kik a költészetben jobbára kontárok maradnak s mégis gyakran hatásosabb vígjátékot vagy egyéb színművet

írnak, mint sokkal gazdagabb, de nem oly leleményes tehetségek. Riehl Lortzingot Roderich Benedix-szel hozza össze, ki annyi sok értéktelen és mégis sokszor megtapsolt darabot írt.

Lortzing sikerét különösen az alapította meg, hogy a *német népdalt* vette fel operáiba. Cár és ács c. operája is ezáltal keltett oly nagy tetszést; a művet a benne elszórt dalok tartották életben s csak ezek miatt érdemli meg a fellevenítést. A cár dala a világot már Verne hősei előtt rövid idő alatt megkerülte. Lortzing egész művészettörténeti jelentősége abban rejlik, hogy a német népies dalformát a Posseből a komikus operába is átülteté.

De Lortzing a népdalt sem szakítja legmélyebb gyökeréről.

Nem úgy bánik vele, mint Mendelssohn vagy Weber. Az utóbbi a Freischütz-ében a népdalt eszményíti, romantikus kedélyvilága minden varázsával ellátja, tündérregék hangulatával tölti be. Lortzing a népdalt még természetesebbé teszi, ellapítja, a dal tiszta búzájából nem épp finom ízlés számára tápláló kenyeret süt. A népdal őseréje még e metamorfózis dacára is nyilatkozik.

Lortzing filisztröz ízlése aligha fog azonban idegen közönség ínyére lenni. Durva, önelégtelt humora, szövegeinek olesó tréfái ma már elavultak, vagy legalább is a nagyközönség ízlésétől idegenek. Operái a mai fényesb ru-

házatú testvérek mellett — örökös hamupipókék maradnak; a kuckóba valók. Csak néhány dala fog a nép ajkán hosszabb időkre fennmaradni.

A zene története pedig a másodrendű meseterekkel fogja Lortzingot említeni, a Kreutzerekkel, Ferdinand Kauerekkel, kik egy ideig hírre tesznek szert, hogy annál gyorsabban feladásba merüljenek. Legtöbbje még életében túlélte hírét. A művészetnek nem üstökösei, csak hulló csillagai.

Lortzing Cár és ács című operája aránylag kedvező fogadtatást nyert. Néhány szép dala a színpadi hatás ismeretével alkotott együtteség, Lortzing zenéjének minden erőlködéstől ment volta, ma is megtették hatásukat. Még annyi év után is a populáris hatás magvát rejti magában e zene. A modern hallgató úgy érzi magát vele szemben, mint gourmet, ha a sok ragout után paraszt ételt kóstol s könnyű bort iszik. A kontraszt hatása éppoly sokat tesz ezen operánál, mint a belső érték. Az utóbbi pedig nem annyira a formában, a kidolgozás gondosságában mutatkozik, mint inkább az operán átvonuló boldog hangulatban, melynek az elfogulatlan hallgató ma sem tud ellenállani. Az opera szebb ékei mindenesetre a benne elszórt dalok. A zenei stílegység hiánya az operának, mint egész műnek értékét erősen apasztja. Az igaz, hogy Lortzing e formákkal tudatosan nem kokettíroz, hanem

naiv kedve telik a zenei összevisszában. Ezért nem válik visszataszítóvá; ellenkezőleg, az akaratlan forma-potpourri pillanatra a hallgatóban is joviális hangulatot kelt. De csak pillanatra, csak addig, míg a tenyeres-talpas Lortzing közvetlen hatása alatt állunk. Ma legjobban megkap egészséges szentimentalizmusa; ilyenkor van zenéjében valami a népdal üdeségéből. Tréfája már kissé hidegebben hagy; a saardami polgármesternek vannak ugyan jó vonásai, de gyakran ellapul, sokszínűvé lesz. Éneke félig a német Kasperlé, félig az olasz buffóé. E két víg uraság nagyon mulattató lehet külön. Egy alakra hozva azonban, egyik a másik rovására él.

Az opera előadására énekeseink és zenészeink gondot fordítottak. A kiállítás is, a rendezés is megfelelt minden méltányos igénynek. Az egyes szereplők közül elsősorban Kőszeghyt emeljük ki; a saardami polgármester régi jó szerepe; ma is jó kedvvel játszotta, énekelt. Odry a cárból nagyon rokonszenves alakot csinált és szépen is énekelt. Újra egy neki való szerepet talált. Kiemeljük még Paulit, ki románcát ízléssel és sikerrel énekelt. Csak Zajonghy nem tudta egészen, mit tegyen szerepével. Néhol egész komolyan fogta fel, máskor karikírozott. Kordin Mariska kezében volt az egyetlen kiváló nőszerep; Marija azonban szerényebb igényekkel is megelégedhetett volna.

1879 szeptember 17.

Wilt Mária Normában.

— Nemzeti színház. —

Wilt Mária asszony, a bécsi operának híres volt primadonnája, ma kezdte meg vendégszereplését Bellini Normájában. Az igazgatóság e célra az eredeti partitúrát hozatta meg; eredetiséget, újságot azonban az operának mégis csak a vendég éneke adott. Wilt asszony jelenetről-jelenetre fokozódó hatással énekelt. Nagy várakozással volt iránta közönségünk s e várakozásnak a vendég teljesen megfelelt. Wilt asszony ma a zenei ritkaságok közé tartozik; koloratúrája éppoly jeles, mint drámai éneke. S hangja maga a lehető leglágyabb s legáthatóbbak közül való. E zenei előnyei miatt sokan egy sorba állítják Pattival. Feledik, hogy Pattinál a megjelenés, a temperamentum, a drámai játék is harmónikus egységbe olvad a páratlanul tökéletes énekkel. Wilt asszonynál minden művészi benyomás egyedül énekéből indul ki. Nem színpadi alak s játéka sem köti le a figyelmet. Énekében rejlik minden hatás; énekével játszik, azzal jellemez. Wilt asszony énekében főleg a szentimentális Normát tüntette fel. Szerepének lágy, érzelmes részeit gyönyörű kifejezéssel énekelte. Egy olasz hevű énekesnő szerepének némely részét, az első felvonást, úgy az utolsó jelenetet pl. nagyobb drámai pátosszal énekelné; de az

Adalgizával való kettőst, az atyjától való búcsút Wilt asszony is megragadó szépen adta elő. Behízeltgöbb, lágyabb pianója aligha van Pattinak. A közönségre a vendég minden jelenete nagy hatást gyakorolt. Patti-tapsok támadtak minden nagyobb áriája után. Négy-öttször kellett a függöny előtt megjelennie és szép koszorút is kapott. Wilt asszony vendégszereplésére még lesz alkalmunk bővebben visszatérni, ma inkább csak azon örömeinknek adunk kifejezést, hogy a jeles művésznőt még művészi teljes erejében hallhatjuk színpadunkon. Jövőre a Valentine-t fogja énekelni; a répertoire-on van a Don Juanból Donna Anna is. Nagyon, nagyon szeretnők hallani a vendégtől Sulamith szerepét. A bécsiek Wilt asszony Sulamith-ját legjelesebb szerepei közé számítják; s éneke minden sajátsága igazolni látszik a bécsiek véleményét. Azonban tartunk tőle, hogy az olasz szöveg betanulása a vendég kényelmét kelletén túl megzavarná. E kívánság eszerint csak kívánság fog maradni! A vendég mellett különösen Maleczkyné Adalgizáját kell kiemelnünk; tiszta, izléses énekéért megérdemelt tapsokban részesült. Gassi úr Sever-je ma nem volt kellőleg diszponálva; kissé erőltetve énekelt. Ney nagy áriája is elismerést aratott. Mondanunk sem kell, hogy a színház tömve volt; az előadás előtt kétszeres áron is keltek a jegyek.

1879 szeptember 21.

Wilt Mária mint „Valentine“.

— Nemzeti színház. —

Wilt Mária asszony nálunk nagy diadalokat arat. A sajtó a művésznőnek a csalogánytoroktól kezdve szebbnél-szebb hasonlatokkal kedveskedett. Első föllépte alkalmával minden oldalról felzendült a „Láss, ó Norma, lábaidnál!“ Csakúgy csattogtak a dícséret kolo-ratúr-áriái, akár a művésznő trillái. A közön-ség azon része, mely Bellini fiorituráit nem él-vezte, legalább a kritikusok „furor poeticu-sán“ gyönyörködhetett. Wilt asszony Valen-tine-je ma éppannyi táplálékot nyújtott a lel-kesedésnek, mint multkor Normá-ja. Wilt asz-szony rendkívüli hangja, rendkívülibb trillái és legrendkívülibb crescendói ma is sűrű tap-sokat arattak. Különösen a harmadik felvo-násban hallottunk két „Wilt-crescendo“-t, — oly hatalmasat, oly biztosat, oly hosszú lélek-zettel világgá bocsátott két crescendót, hogy operánk néhány régibb habitúéje igazi Jákób-létrának nézte, melyen a művészi mámor or-szágaig juthatni. És a negyedik felvonásban, midőn Wilt—Valentine és Perotti—Raoul egy-másnak szerelmüket megvallják! A csattanós zenei frázisok egymást váltották; a szép göm-bölyű hangok csakúgy röpködtek a légben. Minél melegebben énekelt Valentine, annál jobban melléből felelt vissza Raoul; igazi cres-

cendo-steepl-chease, Perotti ma a mellhangokkal dobálódzott, mint Croesus az arannyal. Sokan ezt legjobban szeretik, körülbelül olyan érzettel hallgatják a jól „kivágott“ hangot, mint amilyennel a cirkuszban a salto mortalét nézik. Perotti leginkább csak hanganyaga által imponál; az első felvonás románcát pl. sokkal több bensőséggel, sokkal több árnyalattal lehet és kell is énekelni. Wilt asszonynál azonban a nagy hang mellett megvolt mindig az ének kellő művészete is. Külső megjelenése hiányaival a jeles énekesnőnek a Valentineben még inkább kelle küzdenie, mint a Normában. Azon pillanatban azonban, midőn harmadik felvonásbeli szép dalát énekli, énekével egészen eltelünk s minden mást feledünk. Ki is tapsolták utána Wilt asszonyt négy- vagy ötször is. A többi szereplők közül különösen Neyt tüntették ki. Wilt asszony jövőre a Donna Annában, egyik legjobb szerepében fog énekelni.

1879 szeptember 24.

Wilt Mária Don Juanban.

— Nemzeti színház. —

Wilt asszony ma Don Juanban a Donna Anna szerepét énekelte. Híres szerep, melyhez sok nagy énekesnő dicsősége fűződik. Mikor még az Elzák nem léteztek, a zenei romantikusok Donna Anna bánatával, szerelmével so-

kat foglalkoztak. A Gespenster—Hoffmann egész tragédiát olvasott ki Mozart zenéjéből. Mily égi teremtés Donna Anna! Karesú, mint a lilium, halvány, mint a hold világa! A női fönség és gyöngédség páratlan egyesülése! Ma az erős valóság előtt ez álmok ugyan elröppen-tek, de azért mai Donna Annánk *éneke* előtt Hoffmann is meghajlott volna. Első jelenetei nem olyanok, hogy a nagy közönséget dörgő tapsokra kelthetnék, különösen, ha Donna Anna oly diszkrét művészettel, a külső hatás megvetésével fúzi egybe hangjait, mint azt nagy örömünkre Wilt asszony tette. Annál nagyobb külső hatást keltett a híres levéláráival. Don Ottavio sürgeti levelében az egybekelést. Donna Anna monológszerű énekében kéri szeretőjét, álljon el vágyától; sebe, melyet atyja halála és Don Juan merénye miatt érez, még nem hegedt be. Énekében a múlt fájdalma s a jövő boldogság reménye szép elégiában ölelkezik. S Wilt asszony ennek megfelelően, nagy érzelemmel, rendkívüli lágysággal s gyöngédséggel énekelte dalát. Ha Wilt asszony énekével egy Dustmann egyénisége, gyöngéd lény járhatna együtt, jobb Donna Annát kívánnunk sem lehetne. Az opera előadása — a klasszikus múnél szigorúbb mértéket tartva szem előtt — ma is sok kívánni valót hagyott hátra. Elvira szerepében frissebb hangot, melegebb éneket szeretnénk hallani. Don Juanunk pedig csak a spanyol grandezzával járó komolyságot szerette volna szem előtt tartani; őt látva, csak

a mondából következtethetünk arra, hogy Don Juan a diabolikus élvezetvágy képviselője; pezsgő dala nem pezsgett, alakját a humor szele sem érinté. Derék Kőszeghynek Leporelloja — még mindig megállja helyét. Nádayné asszony szép Zerlina volt s kedvesen is énekelt.

1879 szeptember 28.

Wilt Mária Troubadourban.

— Nemzeti színház. —

Wilt Mária asszony ma a Troubadourban Eleonorát énekelt nagy tapsok között; a kitűnő művésznő csakugyan rendkívüli élvezetet nyújtott. Szerepét egészen másként énekelté, mint a sablónszerű jeles, jelesebb és legjelesebb művésznők szokták. Áriáiba egyéni életet, hangjaiba annyi közvetlenséget öntött, mintha Weber egy áriáját s nem is olasz verkli-zenét énekelne. A művészet hatalmát éreztük minden hangja után. S ennél nagyobb dicséretre ma este referens már nem is képes. Ha a közönség többet kíván tudni, hallgassa meg Wiltet, vagy ha tetszik, vegyen kezéhez egy zenészeti lexikont és a szakszerű megnevezéseket, melyek a jeles éneke illenek, alkalmazza vaktában Wilt asszonyra. Rá illenek valamennyien. — Eleonora troubadourja ma Peretti volt. Ha Wilt asszony megmutatta, mire képes az igazi, eredeti zenei tehetségen

alapuló művészet, Perotti a sablón virtuóza volt. Harmadik felvonásbeli áriáját milyen olasz tenori tűzzel énekelte! Mennyire csapkodott magas hangjaival! A közönség nem is nyugodott, míg Perotti áriáját nem ismételte. Az első felvonásbeli troubadourdal különben igazán szépen énekelte. — Sachslehner asszony Azucena-ját régen megszokta közönségünk; türelmétől megvárjuk, hogy Fektér Luna grófját is meg fogja szeretni.

1879 október 16.

Hanslick két felolvasása.

Hanslick Ede, a jeles zeneismerő és kritikus, ma tartotta első felolvasását a „Zenekedvelők“ egyleti helyiségében. Az opera első fejlődéséről beszélt Olaszországban. Akik Hanslick-től szellemes csevegést vártak, csalódtak. A professzor flegmájával beszélt az opera keltekezéséről ismert dolgokat. Hasonlított a mynheerekhez, kik hajdanában a kontrapunkt mesterségét üzték, akár a sakkjátékot. Hanslick egyénisége ezúttal leginkább ama tiszta, mestert eláruló stílusban nyilvánult, melyben tárgyáról beszélt. Érdekelte a közönséget a párhuzam, melyet a görög zenét újra feléleszteni akarók, a Jacopo Peri-k, Caccini-k és Wagner között vont. Vitatta, hogy „nincs semmi új az ég alatt“, mit Wagner követői aligha fognak elhinni. A felolvasás részleteire nem

terjeszkedünk ki, mert nem akarunk zenetörténeti kompendiumot szerkeszteni. Az előadás közben példa gyanánt a felolvasó neje két dalt énekelt; az egyik Jacopo Peri Eurydikéjéből, a másik Monteverde Ariadne operájából volt választva. Különösen az utóbbi dallamot érzéssel, jellemzőn énekelté.

1879 október 18.

Hanslick Ede második felolvasását ma tartotta meg a „Zenekedvelők“ termében. A francia és német opera kezdő fejlődéséről beszélt. Egy kissé a kompendiumok „objektivitásával“ vázolta a francia zenei viszonyokat Gluckig, a német opera fejlődését Adam Hillerig. Az igazat megvallva, jobban szerettük volna, ha Hanslick mai zenénkkel közelebb viszonyban álló tárgyról beszél. Itt Hanslick kritikai egyénisége jobban kitűnt volna. Az Adam Hillerrel szemben azonban Hanslick oly tartózkodással, oly nyugodt hidegséggel viseltetik, hogy a hallgatóra is valami ráháramlik közönyéről. Hanslick a „kész“, a modern irányok kritikusa. Ezekkel szemben glaszékesztyűs ironiája, minden enthusiasmustól tartózkodó hideg méltányossága, a hamisat élesen észrevevő esztétikai érzéke kiválóan érvényesül. De a mult iránt egy kissé érzéketlen; s itt mondatai csiszoltsága, a néhány felhozott adoma a meleg részvét hiányaért nem kárpótol. Mikor a zenei „inkunábulákról“ van szó — szeretem

Ambros hevét, ifjú tüzét, élesztő humorát. Enélkül a multtal szemben egy kissé a kompendiumok álláspontján maradunk. Mint ma este Hanslick. — Előadását a francia operán kezdte. Illetőleg megtagadott a franciáktól minden zenei eredetiséget. Franciaország nem termőföldre a zenének, hanem jó üvegház, melyben az idegen kitűnően tenyész. A francia opera atyja, Lulli — olasz; fejlesztői közül Gluck német, Cherubini, Spontini olasz, Meyerbeer újra német volt. Lulliról — az opera Párizsban meghonosítójáról sokat beszélt. Helyteleníté, hogy neve végbetűjét a franciák y-nal írják, holott az olasz alfabétum az y-t nem is ösmeri. De hát Lulli is aklimatizálódott Franciaországban s az „i“ vagy „y“ írása mindenestre nyílt kérdés marad. Különben sok ismert adomát mesélt Lulliról. — Menuet-jén, melyet Hanslick a zongorán bemutatott, maga XIV. Lajos is táncolt Mme Montespannal. — Midőn Lulli halálán volt, a pap csak azon esetre akarta meggyóntatni, ha istentelen operáit mind elégeti. Lulli töredelmes arccal egy halomra hozatta hangjegyeit s felgyujtató. Midőn barátai szemrehányást tettek e miatt, megsúgta nekik, hogy csak a másolatokat dobhatja tűzre; az eredeti kéziratok szekrényében vannak elrejtve. Komédiás volt egész életében; halála óráján is az maradt.

Nagy érdekekkel bírnak a német opera kezdetei. Az olasz, a francia az udvarnál fejlődött; a német a „nép“ körében vette kezdetét, Ham-

burg polgárai emelték az első operaszínházat. — Az opera meghonosításánál Németországban egy sereg érdekes alak tűnik fel, — nagyobbára Hogarth esetére méltók. Az új intézvény fölött szent haragra gyúló papok, kik ugyancsak népies ékesszólással prédikáltak a szószékről a sátni játékok ellen; egyetemi tanárok, kik a syllogizmus törvényei szerint bizonyították az operai játékok megengedhető voltát; hiú karmesterek, a társadalomból kivett egyének, grizettek és mesterlegények . . . s ezek közepette egy óriás ember, Händel alakja is láthatóvá lesz. Más emberek teremtik az operát s egészen más a tárgya is, mint a francia vagy olasznál. A mitológia vagy a klaszikus tárgyak helyét bibliai történetek, vagy a közélet eseményei foglalják el. — Mások a nézők, amott az udvar s az előkelők, Hamburgban a nép. Ott minden az etiquette szabályai szerint megy végbe, itt néha zajos jelenetek fordulnak elő. Egy ízben Mattheson Cleopatraját adják. A szerző maga énekelte Antonius szerepét. A hiú ember alig hogy halált szenvedett a színpadon, lemászott a zenekarba, hogy mint karmester is tündökölhessen. Ezt azonban Händel, ki eddig igazgatott, nem akarta megengedni. Kardra került a dolog; általános harc fejlődött a zenészek között. Händelt csak öltönye széles ércgombja menté meg egy kardszúrástól. Ilyenek voltak akkor az operai előadások.

Ezen idők első operaszerzője Reinhold

Kaiser volt, kinek Pomona (1702) operájából Ney úr igen szépen énekelte el „Vulkán“ dalmát. — A XVIII. század többi részében az egészen olaszos Hasse uralkodott. Hamburg helyett Drezda lett az opera középpontja.

Hamburgban az énekművészet primitív volt; mesterlegények, elcsapott deákok énekeltek; Drezdában az énekre már a legnagyobb gondot fordíták. Faustine Hasse korának legnagyobb énekesnője volt. De csakhamar az olasz opera is elveszté jelentőségét. Udvari mulatsággá fajult s az énekkel a dekoráció vetekedett.

Drezda mellett Berlin tűnt fel nemsokára. Nagy Frigyes „kommandó-szóra“ teremtette meg székvárosában az operát. Követei által szerződtette az énekeseket, ballerínákat. Sokat kellett neki is küzdenie a papok ellen, kik az új intézmény ellen nem szűntek izgatni. Azonban új életet a német operába a „Singspiel“ fejlődése hozott. Erre nézve művészi közép-pont Koch színháza volt Lipcsében; Adam Hiller itt aratta első sikereit. S Adam Hiller a német *Singspiel* teremtője, melyet később a Dittersdorffok, Weigelek és Lortzing fejlesztettek. Adam Hiller Lustiger Schuster-éből Ney úr egy mutatványt is énekelte. Ezzel végződött a felolvasás.

1879 december 28.

Patti Adelina a Traviatában.

— Népszínház. —

Patti Adelina ma a Traviatában gyönyörködteté közönségünket. Violetta minden ízében művészi alakítás; még mindig „herrlich, wie am ersten Tag“ s jobb sorsra érdemes, semhogy elnyűtt szuperlatívuszokkal dicsérjük. Patti Adelinán az idő nem fog, művészi temperamentuma hevét a sok staggione éneklés nem lohasztja; s éneklésében Verdi heves, de néha durva, triviális melódiája édessé válik, mint Hybla méze. Violetta-ját hallgatva, egészen éneke varázsa alatt állunk. Feledjük, hogy a Traviata „parádészerepe“, melyet Európa-szerte már számtalanszor énekelt. Annyi hév, annyi közvetlenség van játékában, énekében, mintha a pillanat inspirációjával teremtené. S ennek mindig van is jó része Patti énekében. Athat játékára is, a díva egész lényére. Mintha alakján is átömlenék a zene harmóniája; piánói nem lágyabbak, mint aminő bájosak, utánozhatatlan kelleműek mozdulatai. Játékában nincs pose, színpadi tradíció; mozdulataiban annyi a gyöngéd, jellemző átmenet, hogy néha válla meghajlásával, egy könnyed főhajtással az érzelmek egész sorát jellemezni tudja. Midőn a második felvonásban Alfréd-től búcsúzik, már játéka egyedül is a „hervadó virág“ meséjét juttatja eszünkbe.

Éppoly kifejező arcjátéka. Mily hatásokat ér el vele, mutatja a harmadik felvonás egyik jelenete: Violetta betegen ül magányos szobájában, komornáját röviddel ezelőtt engedte távozni. Ekkor az utcáról a vídám mulatók dancája, a karnevál hangja hallatszik föl. Violetta először nem is hallja az éneket, majd eszmélni kezd, figyel, s ekkor a fájdalmas, sápadt arcon picinyke, alig észrevehető mosoly lebben el; egy percre kiderültek arca vonásai, hogy rögtön annál fájdalmasabban összehúzódjanak. A mult idők képe egy pillanatra átsurran lelkén; ez a mosoly oka. Különben azon harmónikus egységet, mely Patti énekén, játékán, egész lényén átvonul, csak élvezni lehet s elemezni nem. Ez Patti titka marad és a közönség gyönyöre. Ezért Pattit nemcsak hallani kell, hanem látni is. Művészete élvezetéhez még jó látcső is szükséges.

Pattin kívül a staggione többi tagjai közül csak Niccolinit lehet még megemlítenünk. Kissé megviselt hangú énekes, de ízlése, iskolája van, mi azonban éppen nem akadályozza a következetesen hamis hangvételnél. Csak a fortékban zökken éneke a helyes kerékvágásba. Játékában egy kissé manirista; az édesen mosolygó tenoristák iskolájából való. Van egy szokása, mely némileg komikus hatású. Rendesen nagyon közel hajlik Patti ajkaihoz, mintha édes élvezettel lesné Violetta-ja minden egyes hangját; mintha neki fütyülne legelőször is a fülemile s csak azután a közönségnek.

A Traviatában rendesen nem szokott buffó énekelni, azonban signor Augusto Broggi ma az öreg Germont-t igazán mulattatóan énekelte. A legszárazabb Pantalon volt, kit valaha olasz színpadon látni lehetne. Csak torka van, de sem hangja, sem lelke. Először mintha a mise szavait énekelte volna; majd ismét, mintha tüdejével egy verklit hozna mozgásba. A mult Patti-staggione alkalmával Strozzy második felvonásbeli áriájával tapsvihart kelte; mostani utóda egyetlen tapsocskát sem kapott. A többi uraknak szebb a nevük. Talán a környezet gyöngesége volt az oka, hogy ma Pattit nem tapsolták oly hevesen, mint egyébkor. De mit sem tesz, a közönség a színházból mégis a legköltőibb benyomással távozott. — Kedden Patti Rosinát fogja énekelni.

1880 január 24.

Joachim hangversenye.

Joachim József, a hegedűsök királya, az egyetlen, utánozhatatlan, utólérhetetlen, ma a filharmónikusok hangversenyében újra elragadta fővárosunk zeneértő közönségét. Játsozta Beethoven koncertjét és játszotta oly módon, hogy a legblazírtabb hangversenyhabituék is a heves tapsolók közé sorakoztak. Joachim hegedűjén mindig az igaz művészetnek szerez diadalt, s a virtuóz óriások eltörpülnek ezen igazi művész előtt. Egész egyéni-

ségében, játéka modorában valami elemezhetetlen varázs rejlik. Azért Joachimot nem lehet megünni sohasem. A nagy virtuózok hatása csökken, mennél többször hallgatjuk. A pusztán virtuóz ügyesség észlelése végre kifárasztja, untatja a hallgatót. De Joachim mindig új marad. S különösen örömmel hallottuk tőle Beethoven hangversenyét, mely Joachim nevével örökre összeforrva marad. Ő e gyönyörű kompozíció leghivatottabb értelmezője. Midőn a darabot végezte, kihívás kihívást ért, hatszor is meg kellett jelennie a közönség előtt. Azonkívül játszott zenekar kísérete mellett Schumann Ábrándját is. Szép, de hálátlan zenemű, mellyel a művészek programján ritkán találkozunk. De milyen szeszélyes, édes gyönyörűséggé vált az Joachim hegedűhangja mellett! A közönség nem nyugodott, míg Joachim a programot egy Bach-féle Suite-tel meg nem toldotta. — Filharmónikusaink nem fognak neheztelni, ha ma jeles játékukról csak második sorban emlékezünk. Beethoven Pastoral-szimfóniáját, a Meistersinger-nyitányt és Berlioz Római karneválját játszották a szokott szabatossággal.

1880 január 31.

Joachim hangversenye.

Joachim József ma adta második hangversenyét. újra a Vigadó nagytermében és rop-

pant nagy közönség előtt. Viszonzásul Joachim multkori fellépéséért a filharmónikusok esté-lyén, ma a Nemzeti Színház zenekara majdnem teljes számban jelen volt és kísérte Joachim hegedűjét, Erkel Sándor vezetése alatt. Joachim mai hangversenyében megint megmutatta, hogy összemérhetetlen. Már programja jellemzi emberét. Csupa komoly zene, Viotti, Bach, Brahms. Viotti 22. számú koncertjével kezdődött a hangverseny. Közvetlenül utána Joachim Bach Chaconne-ját játszotta egyedül. Talán szükségtelen is mondanunk, hogy óriási tapsvihar zúdult fel a mesteri előadás után. Művészete egész ihletével játszotta Joachim Brahms már tavalyról ismert koncertjét is. Tavaly a zenemű még egészen új volt előttünk; akkor mutatta be Joachim először; hangjegyekből olvasta. A szokásos koncertek útjától messze eltérő zenemű ma nagyobb hatást tett, mint a mult alkalommal. Kétségtelenül a legkiválóbb hegedűkompozíciók mellé sorakozik. Oly nemes, oly művészi intenciókból ered, mint akár a Beethoven műve. Könnyen érthető, hogy oly művészi egyéniség, minő a Joachimé, örömmel játssza, szokásos kompozíciókkal szemben igazi Csimbórásszó. Egy nagy hátránya mégis van a két másik klasszikus hegedűkoncerttel szemben: nem bír azok behízelgő lágyságával, tiszta, áttetsző voltával. Joachim mint zeneszerző is bemutatta magát. A nehézségekkel teli „változatoknál“ azonban inkább az előadót tapsolták. A hangverseny

közeit Bonawitz úr zongorajátéka töltötte be. Nem kis dícséretére válik, hogy a közönség figyelemmel fogadta játékát. Händel egy Suite-jét és Chopin Scherzo-ját játszotta sikerrel. A hangverseny termét színig megtöltő közönség Joachimot minden szám után hosszas tapsokkal tüntette ki.

1880 március 31.

Auber: Korona gyémántjai.

— Nemzeti színház. —

A színház operáján ma adták először Auber Korona gyémántjait, egy körülbelül negyven éves dalművet, melynek mulattató szövege, finom zenéje mai közönségünk előtt csak succès d'estime-t bírt magának kivívni. Szeretjük az erősebb hatásokat és egy kissé Saint George romantikája iránt is — meghidegültünk. Világért sem állítanám, hogy az újabb operaszövegekben több szellem, több eredetiség lakik, de okvetlenül nagyobb adag szentimentalizmus van bennük, s ezt ma a közönség megkívánja, mint cukrot a süteményen. Auber operájának Katalinja Carmenné változott, ki már nemcsak szemeivel gyilkolja a komikus opera hőjét, de ha szenvedélye kívánja, tőrrel is. Auber Katalinja még a tisztos chocolate-dal él; Carmen már bódítóbb italokhoz szokott.

A Korona gyémántjai mögött különben

eléggé regényes történet rejtőzik. Infánsnő szerepel benne, ki egészen eredeti nemzetgazdasági elveknek hódol; pénzügyi műveletei által nemcsak a szegény Spanyolország ügyeit rendezi, hanem még komikus operára is alkalmat ad. Katharina egy romantikus Yvetot fedjelme, hol Auber kedves zenéje mellett minden pénzbeli kalamitás, minden szívbeli baj megtalálja orvoslatát. Íme röviden az opera meséje: Don Enriquez szép, fiatal lovag, a primo tenore, most tér meg hazájába hosszú útjáról, melyet valószínűleg udvarmestere nélkül járt meg. Elhagyott tájra veti a zivatar; kocsija eltört, szerencsére oly helyen, hol a „mese“ kezdődik. Azt a helyet pedig hamispénzverők lakják, azon operai lények, kik „az opera szeriában“ mint rossz szellemek, földalatti manók szerepelnek. A „korona gyémántjait“ utánozzák, Rebolledo bandita, később Villaboa grófja művezetése mellett. A szegény Enriquez életveszélyben forog; a finom formákra nem sokat adó rablók meg akarják ő hercegségét gyilkolni. Ez természetes; éppoly természetes, hogy a vérengző kóristák dühétől az opera szerelmesét megmenti egy angyal, Katharina, Rebolledo állítólagos húga, ki valójában Spanyolország jövődő királynéja és a legnaivabb fináncgenie. Spanyolország javára és kétségtelenül a jeles szövegírók iránti szívességből a korona ékszereit hamisakkal cserélteti ki, csak azért, hogy az eredetiek árából az állami budget hiányait fedezhesse és ked-

ves kalandok hősnője lehessen. Katharina bérelte fel Rebolledot és társait s most uralkodik felettük a dal és színházi romantika hatalmából. A cigánynénak öltözött királyleány s a fogollyá tett caballero közt megkezdődik a szerelmi játék. Illatos csokoládé mellett szépen csipkézett duettet énekelnek. A párdalt megzavarják don Sebastian csatlósai, kik a felvonás végére érkeznek, hogy Rebolledo hírhedt népét elfoghassák. A policia azonban az opera comique-ba is átviszi ösmert sajátságait; a zárándok csuhába öltözött rablót el engedi vonulni; a gyémántokat ereklyéknek nézi s végül megesküszik, hogy a rablók csakugyan zárándokok. A második felvonásban Don Bazano, Campo-Mayor grófja, Spanyolország igazságügyi minisztere s kormányzója termében vagyunk. Képzeltetni, milyen grandezzával adta a nagy urat Tallián. Leánya, Diana eljegyzését ünneplik Don Enriquez-zel, első felvonásbeli ismerősünkkel. Csak a „viszonyok kényszerűségének“ enged a lovag, midőn Diana kezét elfogadja. A leány is inkább Don Sebastiánt, a rablók híres üldözőjét szereti. A csomót Katalin megjelenése oldja meg. Betoppan egy baleset-okozta szerencsés véletlen következtében a miniszter termeibe. Vele együtt megérkezik a korona-gyémántok elrablásának híre is. Dianában csakhamar gyanú támad; egy személyleírás után a vándor grófnében felismeri a hírhedt Katalint. A néző még nem is tudja, hogy Diana éles eszét, vagy a sze-

mélyleírás jelességét bámulja, s a vég-katasztrófa már bekövetkezett. Diana kész hallgatni, ha Don Enriquez lemond kezéről, sőt a rabló Katalin elmenekülését is segíti. A harmadik felvonást könnyű eltalálni. Katalinból királyné lesz, ki egy ideig mulat kevésbé romantikus hívei zavarán, majd szíve jogáról énekel s végül Don Enriquezt választja férjéül. Emellett Rebolledót gróffá nevezi s megelégszik hamis ékszerekkel. Azonkívül valószínű, hogy az ország pénzügyeit ezentúlra sem fogja minisztereivel kezeltetni. Mint láthatni, az opera szövege elég élénk; ha ma már nem tesz oly hatást, mint 1841-ben, midőn először színre került, ennek oka csak ott rejlik, hogy ma már témáját több változatban láttuk, olvastuk, hallottuk, mint amennyiben Proch a maga dalát megírta. Az opera zenéje minden ízéből Auber beszél; néha kissé szunnyadón, félmosollyal, de mégis mindig az az Auber, kiből mindig van annyi esprit, mint amennyi utódaiban a „narkotikum“. Különben ma korántsem vállalkozunk zenéje jellemzésére; közönségünk, melynek nemcsak a Fekete dominó, de a Kőműves is kedves operája, meg fogja szeretni a Korona gyémántjai-t is. Zajos hatást nem tehet, de azért a réportoire-nak koronként kedves darabja lesz. Az opera előadása nem kevés nehézséggel jár; a színészek-től egyaránt finomságot kíván az énekben s ügyességet a játéokban. Se tekintetben Nádayné asszony Katalinját kell kiemelnünk; az egész

opera sikere rajta mult. Kedves megjelenésével éppúgy hatott, mint szép művészi énekével. Második felvonásbeli koloratur-áriája után, melyet meglepő ügyességgel és biztossággal adott elő, nyílt jelenet után is sok tapsot aratott. A közönség biztonnal Katalinját is oly szívesen fogja nézni, mint Carmenét vagy Piccolino-ját. — Pauli Don Enriquez-t énekelte, egészen úgy, mint Fekete dominó lovagját. Zajonghy „nagy“ Don Sebastian, Tallián pedig — mint említettük — „méltóságos“ miniszter volt. Odry Lehel Rebolledo kevés dalú szerepét adta, azonkívül a színlapon mint rendező is szerepelt.

1880 szeptember 12.

Gounod: Philemon és Baucis.

— Nemzeti színház. —

Az operának ma újdonsága volt: Gounod Philmon és Baucis dalművét adták először. Az öreg Polonius azt mondaná róla, hogy comico-tragico-pastorale, a rendes elnevezés szerint azonban csak olyan csöndes zenéjű opera-comique, mely a nagy operától egy bacchanale-t is elkölcsönöz. Az opera szövegét Carré és Barbier írták, azok az írók, kiknél a görög isteneknek nagyobb ellenségük nem volt. A középkor csak ördögökké tette az Olymp lakóit, — s ez a méltóság még mindig

nagyon tiszteletreméltó. — Carré és társa azonban annyira elrútította őket, hogy ma már minden nagyvárosi filiszter gúnyolja istenségüket. A jelen operaszövegénél az írók egy kissé fékezék magukat; szerettek volna operette-et írni, de hamarjában megemlékeztek, hogy most az egyszer nem Offenbach, hanem Gounod ír hozzá zenét, azért rögtön komolyabbá, azaz unalmasakká váltak. Csak a harmadik felvonásban lesz Jupiter amolyan operette-isten, de csak méltóságából veszt s azért nem lesz mulatságosabb.

Az opera szövege röviden a következő: Jupiter Vulkánnal Phrygiában a földre száll, hogy az emberek hűségét próbára tegye. Vándorok képében kopogtatnak az istenek a halandók ajtaján, de senki nem fogadja be őket lakába, senki sem vendégeli meg, csak egy öreg házaspár, Philemon és Baucis. Jupitert a két öreg nagyon érdekli s egészen elérzékenyül, midőn megtudja, hogy még most is, aranylakodalmuk után, oly meleg érzelemmel éneklik szerelmi duettjeiket, mint fiatal korukban. Istenítéletet bocsát a klasszikus Sodomára és Gomorhára, vízözönt és tüzesőt, csak a két öreget kíméli meg. Álmod bocsát rájuk s míg Phrygia elpusztul, Philemon és Baucis megifjodik. A harmadik felvonásban már mint fiatalok ébrednek s most kezdődik az operette. Jupitert a fiatal Baucis elbájolja: Philemon féltékenykedik, Vulkán basszusban viceket énekel.

Jupiter végre a „felsült szerelmes“ szerepét kénytelen játszani. Baucis hajolni látszik Jupiter kérésére, ha ez előbb egy kívánságát teljesíti. A szerelmes isten a lépre megy. S most Baucis azt kéri, hogy újra anyókévé változtassa, akkor majd övé lesz. Jupiter a Styxre esküdött s az ilyen esküt még az operában is meg kell tartania. Lemond tehát Baucis szerelméről: meghagyja fiatalnak s örök ifjúságot ígér neki és férjének. A világ végéig énekelhetik Gounod duettjeit, ha ugyan — a mese szerint — meg nem únják. Íme, a vékonydongájú szöveg. A közönség, reményilem, elengedi, ha a régi monda és annak új feldolgozása között érdekes párhuzamokat nem vonok. Csak azt jegyzem meg, hogy a monda másként végződik, mint az opera. A mondában Philemon és Baucis nagyon öregekké lesznek s végül egy időben átváltoznak, az egyik tölgygé, a másik hárssá. Carré és Barbier azonban az istenek berkében — mondja egy író — annyi fát kivágtak, hogy e kettőért végre nem is kár!

S milyen az opera zenéje? Csinos, sok helyen finoman írt, kellemes zene. Mindjárt az öregek első duettje vonzó, egy kissé langyos, de érdekes részlet. Csinosan írt a melodráma is Baucis monológjához. Hanem az égi vendégek énekén fátum uralkodik. Vulkán dalai oly nehézesek, mint a cyklopsok pörölye, s Jupiter sem énekel oly szépen, mint Apollo tenné. Az operákban egyáltalán Wotántól kezdve In-

dráig az istenek bírnak a legcsekélyebb zenei érzékkel. Rendesen unalmasak s méltóságukon alóli dolognak tartják a mulattatást.

Az egész operában alighanem a „Bacchanale“ zenéje lesz leginkább a közönség inye szerint.

Philemon és Baucis-t 1860-ban adták először az Opera Lyrique-ben. Különben nem is egyszerre készült, egy felvonáson kezdte, csak lassankint dagadt fel két, illetőleg három felvonásra. Gounod eredetileg egyfelvonásúnak csinálta a badeni színház számára; Carré és Barbier írt hozzá egy második felvonást s csak legvégül került a kettő közé a Bacchanale jelenete.

Mindent összevéve, az opera húsz éves léteére még elég fiatal s tüzesebb dalokat méltányosan nem is kívánhatunk olyan szerelme-sektől, kik — mint Philemon és Baucis, — csak gyümölcsöt esznek és friss forrásvizet isznak.

Az opera előadása kielégítő volt. Nádayné Baucis-a kapta a legtöbb tapsot; szép dalai vannak; az egyikből azt is megtudhatjuk, hogy Phrygiában a primadonnáknak annyira tetsző coloraturát is ösmerték már. A többi szerepet Pauli, Ney és Kőszeghy énekelték. Azenban kifogásunk van a rendezés ellen. Annyira oda nem illő, rongyos díszleteket a nemzeti színpadon megtűni nem lehet. Milyen szegényes és íztelen volt a Bacchanale!

Bizonytal kétszer nagyobb hatást tett volna illőbb díszletekkel.

Az opera után Roccoco címen táncegyveleget adtak. Zenéjét írta Weber, XIII. Lajos öfelsége, Delibes, Boccherini és Liszt Ferenc. Tánccát szerzette Campilli. Ennyi jeles ember művéhez csakugyan nem fér a kritika.

1880 november 6.

Juszt-Hellmesberger: A kétnejű gróf.

— Népszínház. —

Ma egy bécsi operette került színre, A kétfejű gróf, szövegét írta Juszt, zenéjét szerzette ifj. Hellmesberger József, aki maga is eljött és dirigálta személyesen a zenekart. A híres Hellmesberger fia s konzervatóriumi tanár Bécsben. Ez második operett-je; az első alkalmasint nem sok zajt csapott, legalább mi Lajtán innen nem igen hallottunk tőle valamit. Egyébiránt A kétnejű grófról is csak annyira emlékezünk, hogy a nyáron egy práterbeli színházban játszották. Egy bécsi színházi terméknek nálunk megvan speciális érdekessége, mint ritka jelenségnek. A francia tömeg közt olykor egy kis változatosság nem árt, ha ugyan megengedik nekünk néha e pauzatartást a dühös bécsiek, kik még a német színházon felül akkor lennének igazán bőszekek, ha láthatnák, mily páratlanul kitűnő

személyesítője van nálunk Boccaccionak. No de, mint halljuk, Strausz legújabb operette-jét egyenesen megtagadták a Népszínházról. Ez revanche a német színházért. Itt volt azonban ma ifj. Hellmesberger az operette-jével. Csodálkozunk, hogy a bécsi lapok förtelmes zaja után rászánta magát a szerző a látogatásra. Nem tudjuk, hogy nem táviratozták-e meg a Wiener Allgemeinenek fájának a rendkívüliséget, hogy még nem ütötték agyon.

A színház nagyon megtelt. Hellmesbergert (fiatal, csinos férfi), mikor elfoglalta a kar-nagyi helyet, udvariasan megtapsolták. Aztán minden felvonás után kitapsolták a színpadra is, az első felvonás után szintén udvariasságból, de a második felvonás után már jókedvűleg is két ízben, mert e felvonás mulattatóbb az elsőnél. Valami zajos hatása nem volt az operette-nek. Se a zene, se a szöveg nem mérkőzhetik a franciákkal, hanem ezt a mértéket kár is volna alkalmazni. A zene kevert, folyékony, könnyű; csinos részei vannak. A karok hatásosabbak, mint a magánrészek, vagy duók. Leginkább a tánczene van benne kultiválva, a polka, főképp pedig a keringő, úgy-hogy még a törökök is valcert járnak a Szentföldön. Leghangzatosbak a finálék, s mindig egy sikerült keringő közben bocsátják le a függönyt.

A szöveg elég tarka és nagyon burleszk. A német ritter-világban játszik, azon a földön, hol a „hét svábnál“ több is terem a kaca-

gás számára. Nem tudjuk, hogy mennyit és mit változtattak a fordítók (Rákosi Jenő és Évva Lajos) az eredeti szövegen, de a német kedélynek és típusnak kinyomatai mulatságosan nyilatkoznak, s a játszóik közül is többen hozzájárultak, hogy hagyományos eredetiségükben meghagyják, ami kezök közé jutott. E szöveg éppenséggel nem valami leleményes vagy érdekesen bonyolított, hanem burleszk helyzeteivel és karikatúráival meg tud nevetetni sokszor. Vaskos élcek és szójátékok is gyakran előfordulnak, például: „Legyen az én feleségem“. „Önnek még egészsége sem akarok lenni“.

A keresztesháború alatt történik, hogy egy német gróf és csatlósa török fogságba esik. A gróft történetesen nem Eduárdnak hívják, hanem Lajosnak, de a felesége Kunigunda. (A felesége azonban csak a második felvonásban jön elő, a közönség örömeire, hogy most már csengő és szép hangot fog hallani — Komáromi Mariska kisasszonytól.) Az első felvonásban nem történik egyéb, mint hogy már a felvonás kezdete előtt a gróf beleszeretett a basa leányába, Melehszalába s a felvonás végén megszökik a fogságból, a török kisasszonnyal, annak dajkájával és csatlósával együtt. Ez utóbbi mindig élceket törekszik mondani s e törekvésében német kitarással megmarad az egész darab folyása alatt. A második felvonásban Lajos gróf várában megismerkedünk az operette columnaris szereplői-

vel. Kunigunda grófné már két évet tölt szalmaözvegységben s azon a ponton van, hogy özvegységének szalmája lángra gyúljon egy fiatal suhanc iránt, ki jámbor zarándokokkal éppen a Szentföldről érkezik, de ártatlan tevertés, mert senki más, mint a basának átöltözött leánya, valamint a zarándokok is, Lajos gróf és csatlósa. Az ősi várban azonban nagy felfordulásban van minden. Kuno várnagy szerelmes a grófnőbe, s Kuno várnagy éppen olyan rettenetes intrikus, mint szegény Genovéa Gollo-ja. Elhatározza, hogy a grófnő az övé lesz s hogy mindenkit megöl, aki útjában áll. Ez alak jó paródiája a regényes intrikusoknak. Sikerült parodisztikus alak mellette Euzebiusz apród is, ki 42 év óta várja, hogy valami dicső kalandot követhessen el és ezért lovaggá üssék. Emellett kiállhatalanul érzeleg. Kunō várnagy intrikája kideríti, hogy álruhában a gróf érkezett haza és asszonyt is hozott magával. A grófnak e pillanattól két felesége van. Nyolc napig él a két asszony egy fedél alatt folytonos pörpatvar között, úgyhogy a grófnak van elég oka megkeserülni a kétnejűséget. A vége a dolognak az, hogy Melehszala elhatározza, visszamenni a ritter-világból haza. Eljön utána az apja is és elviszi. Biz ez nem valami elmés megfejtése a helyzetnek. Mint kuriózumot beszélték a nézőtéren, hogy eredetileg más befejezése volt a darabnak, de a bécsi cenzura nem tűrte. Ugyanis a két asszony kibékült

egymással, s Lajos gróf pápai diszpencióval engedelmet kapott, hogy két törvényes feleséget tarthasson, ami keserves lakolás volt a csapodárságáért. A cenzura azonban a kánonokra hivatkozott, hogy ez nem lehet és nem lehetett úgy.

Az előadás jól ment. Legelőször Kassai Vidort említjük, a kolozsvári színház volt komikusát, ki mint szerződött tag ma lépett fel először Kuno szerepében. Kassai a budai népszínháznak volt egykor derék tagja, s hogy mily kiváló erőt nyert benne a mostani Népszínház, már ma bebizonyította egy sajtáságos tragikomikus ábrázolással, mely folytonos nevetésben tartotta a közönséget, kivéve, mikor először megjelent s kirívó szerepét egész feltűnőségében kezdte játszani. Nagy túlzástól lehetett tartani, de Kassai következetesen és pompásan végigdolgozta a borzasztó intrikus paródiáját, olyan humorral, mely ritkítja párját. Tihanyi is jókedvű ábrázolója a sentimentális Euzebiusznak. A paródia hangja még nem volt úgy eltalálva a Népszínház előadásaiban, mint ma Kassai és Tihanyi játékában. Az efajta daraboknak pedig, mint A kétnejű gróf, ez adja meg a pikáns szöveget, amiben jogosultságuk egyetlen feltétele rejlik. A többi szerepek nem ily hálásak. A csatlós még megjárja s ezt Solymosi játszotta. A gróf (Kápolnai) a szokásos tenorszerep. Melehszala (Hegyi Aranka) pedig a szopránt vagy mezzoszopránt énekelheti a szereplő sze-

rint, Kunigunda nagyobb partie nála és Komáromi Mariska szépen énekelte és élénken játszott. Csatai kisasszonynak egy elkeseredett komika jutott.

A darabnak hosszú élete nem lesz, mert egyszer elég látni és hallani; de előszörre el lehet vele tölteni az estét 10 óráig.

1880 december 1,

Erkel Ferenc: Névtelen hősök.¹

— Nemzeti színház. —

Erkel Ferenc operája, a Névtelen hősök, melynek szövegét tegnap ismertettük, ma került először színre a közönség tapsai közt. S hogyné! Közönségünk Erkel Ferencben soha nem felejtí a magyar opera megteremtőjét s

¹ Nov. 30. Ha a színház igazat mond, holnap este fog először színre kerülni Erkel Ferenc új dalműve. Ma röviden a darab tartalmát közöljük.

Ha az olvasó a cím után valami komoly, hősi operát gondolna, csalódnék. Tóth Ede szövege tartalmát tekintve az „Ilka“ szövegéhez áll közel s az opera hősei egy falusi lelkész, a jegyző, egy agglegény, kinek valamelyik őse Doppler operájában is föllépett, egy özvegy kántorné és annak szép leánya. A háttérben francia háborúba induló huszárok helyett honvédek tűnnek fel. A szöveg elég hangulatos, dacára, hogy alakjaival — mutatis mutandis — sokszor találkoztunk már a színpadon. Hogy nyújtott-e a zeneszerzőnek hálás helyeztetet, azt majd az előadás fogja megmutatni.

Az első felvonás a falu piacán játszik; látjuk a templomot, a pap házát. Ama csinos kert meg Sáskáné asszonyé, kinek leánya, Ilon a falu segédlelkészét, Eleket szereti. Ott éneklí az első jelenetben:

ahányszor csak alkalom nyílik, kifejezi iránta tiszteletét, elismerését. Erkel Ferenc kiválóbb műveivel tekintélyes helyet foglal művészeti fejlődésünk történetében s operái, különösen Hunyadi Lászlója és Bánk-bánja a nemzet közelmúlt történetével is összeforrott. Ezen emlékek mindannyiszor megelevenülnek, valahányszor egy új műve színre kerül. Az-

Reménnyel vagy anélkül,
Tied leszek egyedül.

Csakhogy Csipkés Tamás úrnak, az obligát házasulni készülő agglagénynek is van ám ehhez köze. És Sáskáné asszonyom, ki Tamás urat tallérai miatt nagyon becsüli, leányát neki is akarja adni, Csipkés Tamás uram meglesi a szerető párt, Eleket és Ilont és tervet forral ellenük. Szerencséjére kezére játsszik a sors. Honvédek jönnek a faluba, toborzani „névtelen hősöket“ a zászló alá. Az egész falu kivonul a táborba. Elek is beáll katonának, bár Ilon kéri:

Ne menj el, ne menj el,
Minek hagysz itt engem?
Hisz a te lelkeddel
Száll el az én lelkem!
S nem jó vissza soha,
Felhő lesz belőle,
Csillag a tiedből,
S nem száll le mellőle.

Csak Csipkés uram maradt otthon, s együtt örül Sáskánéval, hogy a vetélytársat oly könnyen lerázhatták.

A második felvonás Sáskáné udvarán történik, Ilonka búsul szeretője után.

Édes hazám, de nagy a határod,
Kedves babám, jaj de soká járod!
Úgy szeretnék szárnyas madár lenni,
S elszállani, téged fölkeresni.

után nem szabad felednünk azt sem, hogy Erkel Ferenc oly feladat megoldásának szentelte életét, amely genieknek sem sikerülhet egy csapásra. Új stílt teremteni az operának, nem egy embernek, csak hosszú időszaknak, sokak törekvésének lehet munkája. Erkel Ferenc e téren ma is egyedül áll. Alig, hogy előzői voltak s utódok eddig nem támadtak. Ilyen-

Merengését Iczig honvéd zavarja meg, ki Elek levelét adja át neki s azt is elmondja, mint vesztegette meg őt Csipkés száz tallérral, hogy Eleknek a faluban holt hírét költse. Ilon látja, hogy a vén szerető hálójából nehéz lesz jó szerével kibújni. Elhatározza tehát, hogy Icziggel éjjel elszökik hazulról a táborba, Elekhez, ki azóta már kapitánnyá is lett. Azon időig tettei magát, mintha nem búsulna semmit, sőt Csipkés udvarlását is fogadja. Hogyan örül a vén agglegény!

Meg lesz édes tubicám,
 Meg lesz édes kis cicám,
 Meg lesz lelkem aranyom,
 Aranyos menyasszonyom!
 Veszek karmazsin csizmát,
 Pepi kendőt, zöld szoknyát.
 Kilenc fodor lesz rajta,
 Kilenc csók lesz az ára...
 Eszem adta!
 Veszek takaros kendőt,
 Meg aranyos főkötőt,
 Cipellőt is bársonyból,
 Cifra gyűrűt aranyból!

A falu csöndét, az öreg vőlegény örömét azonban újra fölzavarják a falun átvonuló honvédek. Ezek szép dalokat énekelnek, Sáskánéval pörölnek s eleszik Csipkés uram ételét. A zajos éjjel szökik Ilon is a háztól Icziggel és Jóska testvérével. Mikor virradóra Csipkés, nyalkára kifenne, lako-

kor a méltányosság: kötelesség. A Névtelen hősök is e törekvés eredménye s bármilyen legyen művészi értéke, a nemzeti zene történetében ezen opera is helyet foglal. Az ősz zeneköltőnek mindjárt a szöveggel is küzdenie kellett. A Névtelen hősök szövege félig-meddig inkább egy fele útján maradt népszínmű, melyet az Éjszak csillaga módjára tábori jele-

dalmas néppel Sáskáné házához ellátogat, a leány már ki-repült. A meghívott lakodalmas nép gúnyos nevetgetése közt gördül le a függöny.

A harmadik felvonás hegyes vidéken a honvédtábort mutatja. Víg, hazafias, harcias dalok éneklését hallhatjuk, csatazajt, dobpergést. Ilonka, honvédnek öltözve, megérkezik a táborba Elekhez. Nyílt helyen, a társak jelenlétében esküsznek a szerelmesek egymásnak hűséget. Csakhamar ágyúszó hallik s ellenség közeledése úzi tova az örömet, Elek csapata élén az ellenség elé rohan, Ilon a táborban marad. Portyázó cserkészek megkerülik a magyar tábort s foglyul ejtik a nőt.

A negyedik s utolsó felvonás újra oda tér vissza, honnan az első kiindult.

Elek nem honvéd többé, visszajött falujába papnak, talán Ilon elvesztése keserítette. Vasárnap van, harangok kongását halljuk, a hívek ájtatos éneke hangzik. Ekkor jelenik meg falujában Ilona is, porosan, fáradtan:

Üdvözöllek édes falum!
Érzem, felényire szállt búm!
Látva a kedves hajlékot,
Kertet, fát, tornyot, templomot!

A többi világos, Elek és Ilon újra megtalálják egymást. Csipkés uram pedig hoppon marad, még Sáskáné is a fiatalok pártjára áll.

Ez a Névtelen hősök rövidre vont meséje. Tóth Ede egy kis falusi idyllt hozott színpadra, melynek hatását a háttérben felmerülő harci jelenetek által még fokozni akarta.

netekből szótt felvonással toldottak meg, mint igazán operaszöveg. Kevés érdekes jelenete van s a jelenetek már annyira ismeretesek, hogy szinte türelmetlenül várjuk végüket. Hanem az idillikus történet háttere hatásos. A honvédegyenruhák, a harcias felvonulások jó képet nyújtanak a színpadon. A szöveg természetesen hozza magával, hogy Erkel félig-meddig a komikus, félig-meddig a heroikus opera stílusát követte s nem feledte el a stílusnak a magyar szabást megadni. A magyar ritmus minduntalan fel-felüti magát, néha mintha magyar népdalt hallanánk; de nem hagyhatjuk említetlenül, hogy a tempó s az ütemek egyformasága bizonyos egyhangúságot szül, mely a hatást gyakran csorbítja. Legjobban szereti Erkel a lágy, elfolyó éneket; legtöbb gonddal Elek és Ilon szerelmi kettőseit írta meg; a humor, a vidámság már nincs annyira zenéje természetében. Nem csodáljuk, ha Ilon szívesebben hallgatta Eleket, mint Csipkés Tamás erőszakolt humoros énekét. Különben azt hisszük, a szövegre egy kis rövidítés e tekintetben is ráférne. Kényszeríti a zeneszerzőt hosszan foglalkozni oly jelenetekkel, melyek különben zenei festésre nem éppen alkalmasak. Így a Névtelen hősök hosszabbra nyúlik, mint akár egy wagneri opera. Igen tetszősek a honvédjelenetek, a karok éneke, az induló, a csárdás zenéje. A zeneszerzőt minden felvonás után többször kihívták; a legzajosabb hatást a harmadik szakasz tette s

benne Elek dala, a honvédek tánca. Az előadás nagyon gondos volt. A darabnak tulajdonkép két hálásabb szerepe van. Az Elek és Ilonáé. Eleket Perotti énekelte szép hanggal, kifejezéssel. Ilonban pedig Nádayné asszony mutatott be egy takaros paraszt leányt és egy még takarosabb honvédet. Ilona t. i. újoncnak öltözik, hogy a táborba juthasson Elekhez. Csipkés Tamást Köszegehy adta; nagyon jól játszott és hálátlan szerepét jól is énekelte. Különben oly buffo szerepet játszott, melyen alig egyszer mosolyoghattunk. Reméljük, hogy a Névtelen hősök még nem egyszer a répertoire-ra kerülnek. Mindenesetre fokozná a hatást, ha az operán itt-ott rövidítenének. A színház egészen tele volt s a közönség, mint említők, minden felvonás után zajosan tapsolt a szerzőnek.

1881. február 15.

Bülow János előadásai.

Az idei hangversenyévnak kétségtelenül legérdekesebb estéje ma volt. Bülow János, vagy mint a programm nevezi, dr. Bülow János jött hozzánk, hogy két estén át a zongorán előadást tartson ma Liszt kompozícióiból, pénteken pedig Beethoven utolsó szonátái felől. Bülow a német művészvilág egyik legérdekesebb alakja: tollal, művészetével propagandát csinál a jövő zenéjének; s tollával,

művészetével egyaránt despota. Mint előadó művész, mint karmester nem annyira élvezetet akar nyújtani közönségének, mint az élvezetre kényszeríteni. Ad egy zenekari hangversenyt, változatos program helyett kétszer egymásután játszatja el Beethoven kilencedik szimfóniáját. A laikus közönség borzad ennyi élvezettől, hanem hangversenyeihez mégis seregesen tódul. Egy kissé borzongató érzéssel lehet csak elgondolni, hogy egy egész estén át egyebet nem hallunk, mint Lisztet vagy Beethovent; s Bülow estéyein mégis tömve a hangversenyerem. Ily nagy hatása van az erélynek, a művészi meggyőződésnek a tömegre. Azután lehet bámulni Bülow mesés erejű emlékezőtehetségét, acél izmait, fáradhatatlanságát! Hanem ami mindennél többet ér: azon benyomással távozunk a hangversenyeremből, hogy egy kiváló, eredeti művészi egyéniség behatása alatt állottunk. Ez az egyéniség az, mely ma is jobban lekötötte a hallgatók figyelmét, mint az egyes darabok. Az ő játéka, előadási modora, kitartása még akkor is érdekelt, midőn az eljátszott kompozíciók iránt egy kissé érdekünket veszítők. Bülowon kívül aligha megkísérthetné más művész, hogy a program minden számát Liszt-féle kompozíciókkal töltsse be. Bülow pedig körülbelül 15 ilyen darabot játszott. Kezdette a Schumannnak ajánlott nagy Szonátával, egy hosszú, végtelenbe nyúló művel s végzé Liszt D-moll scherzójával. A közönség az első múnél

egy kissé tartózkodón viselte magát, azután mindig jobban belémelegedett és Bülow mellett több ízben Lisztet is kihívta. Liszt kiválóbb interpretátort nem is kívánhatna magának: a jeles „zenedoktor“ minden gondolatot és minden szép fordulatot a zongorán mintegy *kivésett*. A közönség különösen Liszt bravoure-darabját, a Szent Ferenc legendáját, egy kisebb étude-jét, a gnómok táncát tapsolta. Több kisebb piéce-t Bülownak ismételnie is kellett. Szóval Bülow teljes sikert aratott, és hangversenytermünkben Liszt, a zeneszerző is valószínűleg ma ülte legőszintébb diadalát. Olyan propagandát, mint Bülow, nem csinálhat senki többet. Pénteken a jeles művész Beethovent fogja játszani és pedig Beethoven utolsó hat legnehezebb szonátáját.

1881 március 18.

Delibes: Jean de Nivelle.

— Nemzeti színház. —

Végre többszörös akadályok után ma színre került Delibes Leo víg operája, a Jean de Nivelle. A közönség, mely a Sylvia szerzőjét kedvencei közé számítja, nagy érdeklődéssel nézett a première elé. A felvonások végén tüntetőleg tapsokkal halmozta el Delibes-t, ki az est folyamában két babérkoszorút is kapott; az egyiket a zenekarból dobták a szín-

padra, a másikat pedig a második felvonás végén Nádayné asszony nyújtotta át neki. Delibes nem tudta eléggé megköszönni a község figyelmét; egyre hajlongott és kezével is köszönetet intett a nézőtér felé.

A Jean de Nivelle különben csakugyan érdekes opera. Finom zenéje már az első halálásra felkölti a figyelmes hallgató érdekét. Pedig a zeneszerzőnek mindenekelőtt a mostoha szövegekönnyvvel kellett megküzdenie. A szövegben vannak kitűnő jelenetek, majdnem mindegyike zenésíthető; hanem a szöveg egészében mégis oly zavaros, hogy a néző könyv nélkül alig tájékozhatja magát. Foglalatja röviden a következő: Jean, Montmorency herceg Burgundban bujdosik XI. Lajos haragja s egy ráerőszakolt csúnya menyasszony elől. Mint komikus opera hőse, pásztor mezében él Burgund erdőiben. Ott látja meg Arlette-et, egy cigánynő fogadott leányát, kibe halálosan beleszeret. Az első felvonás azt az erdei idillt hozza szemünk elé. Szüret ünnepest ülik; a szüretelő leányok Jeant választják királyokul, ki azonban „fut, ha jőni kellene“. Most is, ahelyett, hogy szüreti koronájának örülne, az erdőben bujdosik, valószínűleg Arlette nevét vési a tölgyekbe. Hanem Lajos udvarából követ érkezik Burgundba, ki gyanakszik a titokzatos pásztorra; a lappangó Montmerencyt véli benne föltalálni. Jean de Nivelle-nek azonban most még sikerült megtartania inkognitóját. Ez első felvonásban

föllép még Charolais gróf, a burgundi herceg fia, Simone cigánynő, ki a Maudragoráról gyönyörű dalt énekel; két unalmas operette-diplomata, egy szentimentális udvari dáma s egy sötét lovag, kit Jean de Nivelle a második felvonásban szerencsésen láb alól eltesz. A második szakasz az erdőből a dijoni kastélyba varázsol át. Jean de Nivelle ide futott az erdőből, hol többé biztonságban nem érte magát. Őt követte Arlette is, ki most a hercegi udvarnál a jótevő tündér szerepét játssza. Kibékíti az öreg herceget fiával, egy szép fabliau-t énekel s szerencsétlen félreértés következtében hűtlenség színébe jut Jean de Nivelle előtt. A felvonás végén a burgundi herceg hadat üzen a francia királynak; Jean, ki mióta Arlette-et hűtlennek hiszi, úgyis halni kíván, fölfedezi hercegi voltát s most a pásztori életet a harcoséval cseréli fel. A harmadik felvonás meghozza — nevetséges, erőszakolt jelenetek után — a kifejlést. Arlette ártatlansága kiderül; s Jean „szerelmével boldogan“ újra arkádiai életnek adja magát.

A fönnebbieken rejlik üres magja a szövegnek, melyet a sok cicoma, harcias jelenetek, pásztori és komikus intermezzók inkább kuszáltabbá, mint élvezhetőbbé tesznek. Gondinet szövege határozottan gyöngye és pl. a Scribe-Auber-félékhez nem hasonlítható. Hanem ami jót e szöveg nyújtott, azt Delibes nagyon finoman felhasználta zenéje számára. Ez a zene bizonyos tekintetben filigrán

munka: Delibes majdnem a kokettéria egy bizonyos nemével kerül minden erősebb, az érzékeinkre nehezülő hatást; szellemes és könnyed instrumentációra tör, zenéjében is nem a mély vagy érzelmes kifejezést, hanem mindenekelőtt az esprit-t keresi. Igazán ritka tulajdonság mai zenészeink között. Ennyiben Delibes Aubernek csakugyan legmértöbb utóda. Egy-egy couplet-jében annyi finom részlet van, mint valami művészi arabeszkben. Zenéje egyáltalán esztétikai érzékünket mindig kellemesen foglalkoztatja. Közönségünk zenei fogékonyságát mutatja, hogy a szép opera hangulatába, a nem mindenben megfelelő előadás dacára is, azonnal bele találta magát. Legnagyobb benyomást az első és második felvonás tett: a harmadik, melynek szövege is leggyengébb, kissé hidegebben hagyott. Osztatlan tetszéssel Simone „szerelmi balladája“, Arlette Fabliau-ja, Arlette és Nivelle kettőse s Charolais Couplet-ja találkozott.

Az előadáson meglátszott a nagy gond és igyekezet. Arlette-et Nádayné asszony játszotta; amily csinos volt éneke, oly csinos volt megjelenése is. Simone-t, egy vén cigány-asszonyt, Bartolucci kisasszony adta. Ritka önmegtágadással öreggé rútitá magát, mint szerepe kívánta. Az első felvonásbeli balladát tetszés közt énekelte; ízléses éneke után szép babérkoszorút is kapott. Meg kell említenünk, hogy a kisasszony magyar szöveggel tanulta szerepét. Jeant Perotti énekelte s különösen

néhány magas hangjával érdemelt tapsokat. Különben Perotti rendesen annyira más szerepkörben mozog, hogy elismeréssel kell lennünk mai sikere iránt. Azonban nem hallgatjuk el, hogy Jean könnyű dalait néha inkább amúgy hőstenorok módjára szerette volna énekelni. Igen szép szerep Charolais grófé is; Odry jól „reprezentált“, hanem az ő énekmodora is kissé nehézkes Delibes zenéje számára. A többi kisebb szerep is lehetőleg jól volt betöltve. A kiállítás csinos, az opera néhány új díszletét Spanraft Ágost festette. Az opera sikerét már említők, közönségünk szereti Delibes-et, s Delibes is meg lehet közönségünkkel elégedve. A színház egészen tele volt. Egyik elsőemeleti páholyban ott láttuk Liszt Ferencet is, ki az előadás kezdetétől mindvégig szorgalmasan nézegette az opera partitúráját.

1881 november 7.

Atala.

(Opera 5 felvonásban. Írta: *Várady Antal*. Zenéjét szerző Schauer Ferenc. Első előadása a nemzeti színpadon november 5-én.)

Közönségünk olyan szívesen fogadta Schauer első művét, hogy európai híré zeneszerző megirigyelhetné az ilyen „première“-t. A sok taps tükrözte az örömet egy új tehetség fölött; legnagyobb részben bátorítás volt a jövőre nézve. A közönséget különben meg is lepte,

hogy Schauer mindjárt a legnehezebben kezdte; a szerző előtt lebegtek az újabb nagy operák zajos sikerei; nemes ambíciót mutat, hogy legalább szándékában operáját az Aidák, Sába királynéja, vagy legalább a Pál és Virginia, vagy Lohore királya mellé akarta állítani. Mindjárt egy csapásra egy modern, nagy operát teremteni — „nagy és szép gondolat“, mondá a költővel. Mindenesetre hivatottságra mutat, hogy az ige ennyire is testté vált. Schauer Atalájában van valami egy kezdő naiv merészségéből, nagy terveiből s készületlenségéből. Visszaemlékezem arra a fiatal beszélyhősre, egy kezdő íróra, kinek első dolga volt egy risma papírt megvásárolni; azt azután szépen beköttette, arany szegéllyel, chagrin-bőrbe; a címlapot szép tollrajzokkal ékesíté s végtelen boldogsággal, vastag betűkkel a középre írta: „Tragédia. Öt felvonásban.“ A szép könyv lapjai természetesen üresek maradtak, vagy „bölc s mondásokkal“, kedvenc költőkből kivonatokkal teltek meg. Schauer a könyvet végig írta, hanem azért — legszerényebb egyéni véleményünk szerint — egy kissé ama szeretetreméltó kezdő író módjára. Nem is lehet másként. Annyira a minták benyomása alatt áll, hogy észre sem veszi, hogy az ő eredeti gondolatai mennyire reminiszcenciák. A cél pedig, melyet maga elé tűzött, egy kezdőre oly nagy, oly távoli, hogy a maga Pegazusa mellé bizony még kölcsön-

zött lovat is oda kell fogni. Bizony, még a szerszámért is el kell nézni a szomszédba.

Ezzel mi nem kicsinyíteni akarjuk Schauer érdemét; csak — ismét szerény egyéni véleményünk szerint — egy oly tényre figyelmeztetünk, mely döntő lehet a váratlanul feltűnt zeneszerző további fejlődésére nézve. Szeretném, ha magának volna több mondanivalója s nem törekednék annyira másik maniristája lenni. De hát a sok megtorlódott operai benyomásoktól menekülni is kell; s ha az Atala ezt a szabadulást jelenti, várakozással s örömmel nézünk a fiatal zeneszerző jövője elé. A közönség kegyét már megnyerte; s ilyen szép biztatással édes tovább haladni.

A szövegeknyvet Várady Antal írta; aki tudja, hogy milyen nehéz dolog az operaszövegek elkerülhetetlen bárgyúságába „rendszert“ hozni: csak elismeréssel szólhat felőle. Ajánlják a szöveget a csinos nyelvezet s hatásos jelenetek. Ortodox ízlésű ember ugyan haragudhatnék, hogy Chateaubriand költői regénye sem kerülte el sorsát; a tárgyra éhes operairók végre is kiszimatolták, hogy van benne egy még eddig föl nem használt rézbőrű, akit az operában színes tollaival kitűnően lehet tenoristának használni. S csak ügyetlen ember zúgolódik a fátum ellen. A görög istenekből lettek a keresztyén világban ördögök, nagy írók alakjaiból lesznek a mai kegyelet nélküli világban operai hősök. A „szépnek sorsát a földön“ ők sem kerül-

hetik el. S ha áldozatul esett Goethe, Hugo Viktor, a Biblia, — Chateaubriand ugyan különb sorsot nem érdemel. S különben is a hasonlóság oly távol való, hogy csak túlságos érzékenykedés ütközhetik meg a költők alakjai ilyen természeti átalakulásán. Egy esztétikai Darwin ezt az új fajkeletkezést annak idején majd úgylis töviről-hegyire meg fogja magyarázni. Nagyobb baj az, hogy a szöveg természetében van valami olyas, mi nem teszi egészen alkalmassá operára. Aki Chateaubriand Ataláját nem ismeri, nem fogja az operát érteni. A színpadról nem tájékozódhattik. Egy szép, költői leány szeret egy tollas indiánt. Azt az indiánt fogságból megmenti. Azután menekülnek. Zivatar éri. Egy öreg remeténél menhelyet találnak. Egy barlangba násznép érkezik, s a remete a szép leányt a rút indiánnal, a „tollas ifjúval“ össze akarja házasítani. Erre a leány egy piros virágot szagol és — meghal. Ennél többet a színpadról meg nem értünk. Azt látjuk, hogy nagyon „romantikus“ opera s utóvégre elég ennyi is. A tulajdonképeni drámai mozzanatot a szövegkönyvben a zene nem festheti. Schauer, úgy látszik, észre sem vette, hogy a szövegben ily valami létezik; azért meg sem kísérelte a lehetetlen dolgot. Atala vallásos rajongásból szagolja a végzetes piros virágot; haldokló anyja esküvel kényszeríté Atalát, hogy az ég szűz jegyese legyen. Atala hú akar maradni esküjéhez, vallásos hitéhez, — ezért halála

azon pillanatban, midőn megvallja szerelmét. Ebből a rajongásból a színpadon s a zene nyomán nem értünk meg semmit sem.

A szövegíró — ez esetben helyes tapintattal — inkább arra törekedett, hogy az Atalából minél több tableau kerüljön ki. Az eklekticizmus egy bizonyos nemével ügyesen felhalmozta a szövegben a szokásos s már majdnem elkerülhetetlenül szükséges operai requizitumokat. Az opera első felvonásában látjuk Atala „varázsfénnyel“ megvilágított képét, mint a Faustban Margitét; csodás bálványok templomait, mint az Aidában s Lahore királyában; — ide tartozik Atala halála módja is. Az operai szerelmesek gyakran méregfa alatt vesznek el a számum szelében; Atala sokkal költőiebben, kezében hordja a halál virágát.

A nagy opera keretén belül ilyen eklekticizmus jellemzi Schauer zenéjét is. Mintha a szerző nem merne saját inspirációjából meríteni: minduntalan ösmert fordulatokhoz nyúl és a mai operai stílus néha pusztá külsőségén mohón kap. Itt-ott fölcillan közvetlen érzelem, eredetiség s mi ebbe helyezük főleg bizalmunkat Schauer jövője iránt. Az eredeti tehetség e felvillanásait többre becsüljük, mint azt, hogy egy nagy opera öt felvonását csakugyan végig megírta. Mert, hogy őszintén számoljunk benyomásainkról, az Atalának még egységes stílusa nincs; zenéje sem drámaisága által hat; nem egyszer ellesett hatá-

sokból él, s a nagy együttesekben is nem a zenei gondolat erős és megkapó, inkább a pusztá kidolgozás ügyes és színszerű. Semmit nem kívánok őszintébben, mint hogy csalódjam. Igen szeretném, ha az opera tegnapi sikere tartósnak bizonyulna. Bármint legyen: Schauer az Atalával a közönség rokonszenvét felkölté s most már egészen tőle függ, hogy tapsolói és irigyei száma növekedjék.

Lehetetlen újra meg nem említenünk azt a nagy buzgalmat, melyet úgy a rendezőség, mint az énekesek a darab sikerére nézve kifejtettek. Az Atala szokatlanul gondos rendezésben s előadásban került színre. A főbb szereplők mindegyike szépen énekelt, s ha ma még Gassi urat különösen kiemeljük, csak részvétünket akarjuk kifejezni azért, hogy hatásos éneke mellett a szerepben véges-végig oly savanyú arcot kell vágnia. Szép tollas öltözetéhez, sötét arcszínéhez ez a kifejezés vajmi veszedelmesen illik. Szinte mosolyognunk kellett.

1882 szeptember 1.

Afrikai nő.

Ma az Afrikai nőben egy vendég, Mannheit J. úr vendégszerepelt, mint Nelusko. Erős, de még kissé érdes bariton hanggal bír, tisztán énekel s ha még hangjával bánni jobban megtanul, igen elfogadható énekes lesz.

Játékáról ezúttal nem szólhatunk, mert a „Neluskoknak“ megvan az a privilégiumuk, hogy arcukat elfintoríthatják s minden lehetetlen mozdulatot megtehetnek. A vendég is élt e stereotíp szabadsággal. A közönség az énekest nagyon szívesen fogadta, sőt jóakarói koszorút is dobtak neki. Az Afrikai nő mai előadásának bizonyos fiatalos jelleget kölcsönzött az a körülmény, hogy sok szerepet a jövő reményei énekeltek. Inez szerepét Taleró kisasszony adta nagy elfogultsággal, de elég csinosan. Két őszszakálú szerepet — az inkvizitort s a bramint — is új emberek, Szendrői és Zsitvai énekeltek le. Az inkvizitornak szavazata a tanácsban mindenestre nyomatékossabb, nagyobb súlyú volt, mint ezúttal még az éneke. Gassi Vasco-ja méltán megérdemelte a közönség tetszését s Beermann Stefánia kisasszony is legjobb szerepei közé számíthatja Selikát.

1889 március.

A Rajna kincse s a Walkür a Magyar Királyi Operaházban.

Ha jól emlékezünk, több éve kísértett már a Walkür a Magyar Királyi Operában; az új igazgató alatt végre az ige testté lőn s a szőke Brünnhilda csakugyan bevonult színpadunkra. A sok várakozás fejében egy kis

meglepetést is hozott magával; a német városokon kívül Budapest az első idegen hely, melyen a Rajna kincse csillogását látták. Nem egészen közönséges színházi eseménnyel állottunk szemben: az első este tűz ütött ki a színpadon, az ismétlést pedig a főváros gyászolója szakította félbe. S az új igazgatót a véletlen démona — ez is egy csúnya, irigy Nibelung — majdnem elütötte fáradsága jutalmától. De végre is megtörtént e bemutató, a zene-dráma hosszú felvonásai másodszor is elvonultak előttünk; — s eljött az ideje, hogy számoljunk arról, amit szemünk látott, fülünk hallott.

Először is tisztába kell jönnünk azzal, hogy Wagner Nibelung-trilógiájára nálunk nem éppen kedvező a talaj. Egy *homo novus* bátorsága s Wagnerbe vetett erős hite volt szükséges, hogy a mi elriasztott s művészi tradíciókban szűkölködő operaközönségünk előtt, mely a Mesterdalnokokat visszautasította, a Rajna kincsével s a Walkürrel merjen megjelenni. Mert mi nekünk Hecuba? Mi nekünk Wotan, Fricka, Freia, Donar? Mi nekünk Walhalla, az istenek unalmas viszálya, melynek „végtelen melodiája“, mint valami zajló hullám fejük fölött összecsap s elfulaszt? Zongorázó fiatal hölgyeinket a felsőbb leányiskolában legfőlebb a görög mitológia nehézségeibe avatják be; a német mítosz ismeretlen marad előttök; a papák s mamák is aligha kívánnak e tárgyban bővebb ismeretet,

mint a mennyit hamarjában egy napilap tárcájában találhatnak. Közönségünk háromnegyed rész előtt — s bizony keveset mondok — érthetetlen marad, a mi a színpadon történik; azoknak pedig megmagyarázhatatlan rejtéllyé válik, kik elég szerencsétlenek voltak s a szövegekönvben kerestek tájékozást. — Egy szomszédnémat épen a tűzvarázs fölhangzásánál, a harmadik fölvonás végén bírtam fölvilágosítani, hogy ez a Wotan tulajdonképen nem valami sziklák közt élő lovag, vagy elátkozott király, hanem egy német isten, aki Schopenhauert tanulmányozta s kifáradva hosszú énekeiben, alig várja már azt a percet, mikor a Walhallával együtt ő is az örök tűz martaléka lesz. — Egy másik lelkiismeretes szövegekönv-olvasó pedig lemondott róla, hogy valaha megértse, milyen viszony van Wotan és Brünnhilda között. Oh Scribe, oh Carré és Barbier frivol, üres, tákolt szövegekönvei, — így kiáltott föl, — legalább megértettelek! S erre a Walkür szövegét fölnyitva, rámutatott Wotan és Brünnhilda párbeszédének néhány sorára, azon kéressel, magyarázzam meg. Hű a magyar fordítás is, de hogy teljes biztosan járjak, idézem az „Urtext“-et:

WOTAN.

Lass' ich's verlauten,
 Lös' ich dann nicht
 Meines Willens haltenden Haft?

BRÜNNHILDE.

Zu Wotan's Willen sprichst du,
Sagst du mir, was du willst:
Wer — bin ich,
Wär' ich dein Wille nicht?

WOTAN.

Was keinem in Worten ich künde,
Unausgesprochen
Bleib' es ewig:
Mit mir nur rath' ich,
Red' ich zu dir.

Meghökkentem. Ez csakugyan nehéz; be-
láttam, hogy e szöveghez filozófiai kom-
mentár kell. Színházlátogató barátomnak, egy
ismerősöm utasítása szerint, ajánltam a Welt
als Wille und Vorstellung című művét. Itt
az akarat szétválásáról, objektíválásáról, az
öntudatlannak a tudatosba emeléséről meg-
találja mindazt, amit Wagner főntebbi sorai
magokba rejtenek. Különben biztattam; majd
a színpadról jobban fog tetszeni a dolog. S
mikor Brünnhilda fénylő bádog vértjében,
omló szőke hajjal kivágta első szavát: „Hoo-
ho-ho“, barátom engesztelődni kezdett: s mi-
kor a fönnebbi párbeszédhez elértünk s
Brünnhilda álmatagon fejét Wotan térdére
hajtja s lágyan zsongó zene mellett énekl:

Wer — bin ich
Wär' ich dein Wille nicht?

barátom egészen kibékült: a transcendentalis szöveget egy szép szőke énekesnő ajakán egészen helyén valónak találta.

A nagy közönség előtt Wagner Nibelungen-szövege jobbára titokzatos marad, ami a naiv publikumra (de mily kevés ma az ilyen!) úgy hat, mint az ájtatosra a templom homálya. E titokzatos homályban a szerelmesek hosszú, önfeledt pillantásai, fűszeres zenétől kísért még hosszabb csókjai annál erősebb hatással vannak. S így sokan, kiket e zene megfogott, egy zűrzavaros érzéki fantazmagória benyomásával távoznak.

Pedig érdemes volna e benyomásokkal tisztába jönnünk. Erős és szövevényes művészi egyéniség rejtőzik Wagner művei mögött, amely megköveteli, hogy ne pusztán saját kényünk, határozatlan rokon- vagy ellenszenvünk szerint ítéljünk róla s a színházlátogató közönség esztétikai lomhaságát zsinórmértékül ne vegyük. A pártatlan ítélet évről-évre könnyebb lesz, mióta Wagner a „Wahnfriedben“ nyugszik s nem forradalmi személyiségeivel, hanem műveivel állunk szemben. Életében zajos bámulás és esetlen ócsárlás lármája közt kerültek nyilvánosságra művei; mint valami Caesart övezték a mestert irodalmi praetorianusok, melódiából kiaszott nagyhajú zenészek s az igazi Wagnerhez alighogy el lehetett jutni a sok Wagnerianustól. Ezek nem a reformátort tisztelték benne, hanem a forradalmárt s ezt is éppen túlzásai-

ban. Így származott kezök alatt az a groteszk-fantasztikus bálványkép, mely Wagnert mint művészi Saturnust mutatja, ki magába emészt minden eddigi zenét, magába vesz minden külön művészetet, hogy aztán kiadja magából a lefordíthatatlan nevezetű „All-Kunst“-ot, melynek Bayreuthban van a temploma. — Némileg Wagner irodalmi munkássága is hozzájárult e torzképzet növesztéséhez. Elméleti irataiban van mélység, de még több bombaszt, sok éles ítélet s kibonyolíthatatlan körmondatokon átvonuló erőszak; a „vezérmotívum“ pedig, mely bennök uralkodik, az, hogy művészi elvekké alakítja át tehetségének különösségeit s egyoldalúságait.

Ily szempontból nézve művészetét, érthető az az ellenzés, mellyel az itt-ott a kritika terén találkozott. De ez a szempont ma már idejét múlta. Ma alig fogja belátó ember tagadni, hogy Wagner művészete sokkal egyénibb, semhogy mintául, példányúl volna fölállítható. Az utánzók szomorú példája ezt cáfolhatatlanul bizonyítja: wagneri formulák elkölesönzése, az örökös, folyton megcsukló moduláció, a bizarr hangszerelési hatások után való kapkodás csak a művészi kimerülést mutatják, nem pedig egészséges fejlődés nyomait. Ha pedig a Wagnerismus epidemiájától nincs mit tartanunk, sokkal nagyobb esztétikai szabadsággal fogadhatjuk magának a mesternek műveit, melyekben a szerkezet, a sajtószerű zenei forma, vagy némelyek szerint formátlanság egy genialis

természet szükségszerű, de éppen nem utánozni való vagy utánozható kifejezése.

Így Wagner egész különös tehetsége az, mely őt a művészetek határainak némileg megbontójává teszi, mert benne a nagy zenész mellett egy szenvedélyes gerjedelmű költő, egy markanti képekben dúskálkodó festő s egy filozófiai hangulatokba elmerülő nyakas teoretikus élt, s ez a négy ember példátlan szívósággal fogott egyszerre föladata megoldásához. Ezt a négy embert esztétikai szemléletünkben össze kell foglalnunk, ha meg akarjuk érteni művét. A tehetségnek ez a szövevényes volta az, ami Wagnert különös művészi jelenséggé teszi s egyszersmind művei természetét magyarázza.

Azért éppoly nagy igazságtalanság Wagnerben a zenészt pusztán az abszolút zene szempontjából megítélni, mint benne a költőt a zenétől elválasztott szövegkönyvből. Nincs olcsóbb mulatság, mint elővenni a szöveget s rámutatni azokra az alliteráló kakofoniákra, nyakatekert szóficamodásokra, melyektől a szövegkönyv hemzseg. — A költő Wagnernél a jelenetek koncepciójában rejlik s abban az alaphangulatban, melyet meséjének adni tud, annak zenésített kifejezésében. Ha tiszta kifejtésű német énekestől hallotta valaki Wagner különködő szövegét, tudni fogja, mennyire színezik az alliterációk a félig recitativszerű éneket s emelik annak erélyét. De nem is pusztán a zenésített szóban s a drámai helyzetek összefoglalásában rejlik a költő; a festő-

vel karöltve a színpadra lép s alakjainak minden mozdulatát megfigyeli s előre meghatározza az összhatás szempontjából. Így tömörülnek azután a színpad plasztikai képei s szenvedélyes jelenetei a festői, folyton nyugtalan ritmúsú zene hatásaival egy egésszé, a wagneri operává.

Zenéje pedig nemcsak a legnagyobb mérvben s a kicsiny részletekig festői, hanem folyton a szuperlativuszokban mozgó is. A végleteknek, a fokozott szenvedélyességnek, az örök nyugtalanságnak zenéje, mely a jótékony közepszert pillanatokra sem ismeri. Ez a zene folytonos idegcsipkedés, örökös zsongás: most földübörög a mélységből, majd lelebeg az éteri magasból; a sóhajt a fúvóhangszerek egész sokadalma fejezi ki s az örömet az egész zenekar fortisszimója harsogja. Nyugtalan, sóvárgó szenvedélyesség csapong rajta keresztül s itt tűnik föl a zenében is az a romantikus bélyeg, mely a zenedráma tárgyain, a szövegek könyvek irányzatán is áttetszik. Itt a legmélyebb ponton találkozik Wagnerben a zenész és a költő. S hogy a költőt s zenészt Wagnerben elválasztani nem szabad, egy egyszerű megfigyelés bizonyítja. Képzelmehetne-e valaki wagneri operát hangversenyteremben? Mozart zenéje, Beethoven Fideliója aránylag keveset veszítene vonzó erejéből; Wagner zenéje azonban színpadi díszletek s színpadi világítás nélkül érthetetlen maradna; egyéb sem volna, mint a zajos unalom megtestesülése. Zenéje

pusztán illusztráló zene, melynek értéke nagyon alászáll, ha az illusztráció szövege nincsen előttünk.

Említettem a hangulatot, a lélekállapotot, melyet a wagneri zene visszatükröz. Abból könnyen érthető lesz, hogy a hatás, melyet gyakorol, a hallgató idegeinek különös diszpozíciójától függ. Az eddigi nagy zenészek legeredetibb zenei gondolataik továbbfűzésében is alkalmazkodtak az idegrendszer normális mértékéhez. Wagner itt is túlcsap az elégen.

Az a páratlan erély, mely Wagnerből egy folyton szikrázó élő villanybatteriaát alkotott, hallgatóit is leigázni, kényszeríteni, enerválni, ellenállás nélkül magához vonzani akarja; folytonos fűszerrel kábítani vágy; a fölvonásokat órákra nyújtja s mindenütt a hangulatok szeritelenségével hat. Ez ellenhatást szül; a vastag idegüben unalmat; az érzékenyebb idegű emberben ellenszenvet és csak akkor zavartalan gyönyört, ha a természet wagneristának teremtette. A szenvedélyesség hübrisze csapong e zenében s ritkán enged patológiai hatásoktól ment, tiszta esztétikai élvezetet. S csakugyan, föltétlen bámulóinak tömege éppen azokból kerül ki, kik a művészetben főleg a patológiai hatások iránt érzékenyek. — Azért nem komikum nélkül való az a párhuzam, melyet a görög dráma s Wagner műve között megvontak; mert alapjában nagyobb ellentétet alig képzel-

hetünk, mint a görög művészi eszményt s a Wagner műveit.

A Nibelungen-tetralogia pedig leginkább magán viseli Wagner túlzásainak s elméleti nyakasságának is bélyegét. Ma még korán volna arról szólni, mit tart meg Wagner műveiből a jövő. A Lohengrin meghonosult mindenütt; a Mesterdalnokokban Wagner a legszeretreméltóbban s leghumánusabban nyilatkozik. Utolsó műve, a Parsifal, pedig az erejében företlen mestert mutatja, de megtisztultabb fényben. Wagner csakugyan óriás méreteken dolgozott; amit élte fő- és mintaművének nézett, a Nibelungen-tetralogia tulajdonkép az ő hosszú „Sturm und Drang“ korszakát jelzi. Csak, mikor ezt a tíz fölvonásos fürgeteg (a Tristan és Isoldéval együtt) becsátotta ki magából ötvenedik évén túl, szállott alkotásaiba mérséklet és tisztultabb nyugalom. A Parsifal azokra, kik még nem hallották, mindenesetre meglepetés lesz; a karokban, együttesekben elsőrangú szépségekkel bír s az izgalmas zenét néhol ünnepies meghatottság hangjai váltják föl.

A Nibelungen-tetralogia azonban, melynek két első részét most mutatta be operánk, magában foglalja mindazt, mi túlhajtott Wagnerben. Zenében, szövegben egyaránt egy operaszörnyeteg, mely mérföldekre nyúlik s egymagára hosszabb, mint Sophokles összes fönnmaradt tragédiái. Nemcsak nagy munka, hanem egy geniális ember nagyzása is s ezért a

partitúra néhány gyöngyszeme ellenére csak művészettörténeti nevezetesség lesz, nem pedig olyan mű, melyhez művészi benyomásokért gyakran fordulni szeretnénk. Nem, „gyerek ezt nem hallja örömmel“, s a „frivol“ Rossini Sevillai borbélyja még gyönyörködtetni fog, mikor Fafner Wotannal együtt már régen megkövült. Ezek a színpadi szörnyek, törpék, germán istenségek egy csodálatos elkésett romantikának szüleményei, hamis mélységgel, groteszk komolysággal, fölsistergő idegekkel, kiknek varázsától óvakodunk s kikkel szemben csakhamar meggyőződünk, hogy ez a varázs részben a színpadi gépésztől s az elektrikus világítás kék, piros, zöld fényétől is függ. Különben is a leglármásabb, legföltolakodóbb költői személyiségek, melyeket a művészet fölmutathat. Az az édes szerénység, mely költői fátyolt borít az érzelmekre s mely Mozart alakjait s Beethoven Leonóráját oly vonzóvá teszi, olyan erény, melyet Wagner nem ismer.

Hanem ezzel szemben a zordnak, sötétnek, szaggatottnak rajzolója, a percegő, zizzenő, csörrenő, dobbanó hatások föltüntetője, egyáltalában a hangfestés mestere, s zenéjét elfutja a kéjnek piros színe, ha a szerelemről nem annyira énekel, hanem Zubollyal szólva, ordít. Ilyenkor az alakok a színpadon mozdulatlanul állanak, meredt tekintetüket egymásra szegzik, vagy egy negyedórai ölelésben kulcsolódnak egybe. A zene pedig azalatt „permanens lázban“ van. Egy költő meséli, hogy sok édeskés

lírai vers kényszerű olvasása után hamar a kertbe futott, kihúzott a földből egy jó nagy fekete retket s ezzel gyógyította gyomrát. Siegmund és Sieglinde, Brünnhilde és Siegfried nagy szóló duettjei után (e duettekben tudniillik mindegyik csak szóló énekel, nem lehetvén egyszerre két személynek egyformán beszélni) — e nagy duettek után, mondom, ellenméreg gyanánt a tollas Papageno szelleme jelenik meg előttem, „Ein Mädchen oder Weibchen“ áriájával, s a művészi egyensúly a lélekben éppen úgy helyreáll, mint a fönnebbi esetben a fekete retek segélyével.

Az olvasó meg fogja bocsátani, ha benyomásaimról számot adva, nem terjeszkedem a Rajna kincse és a Walkür szövegének tudós fejtegetésébe, vagy zenei részleteinek taglalásába. A Wagner iránt érdeklődők e tekintetben úgysis bőven tájékozódhatnak, a *profanum vulgus* előtt pedig a Wagner-intenció értelmében is maradjon a dolog titokban. Inkább az előadásról emlékezzünk meg néhány szóval, itt is csak a főszereplőről, Mahler Gusztávról, az Opera új igazgatójáról, ki ezúttal a karmesteri széken ült. Fiatalkorú, erélyes ember, ki testestől-lelkestől zenésznek látszik. Nem lehet eléggé elismernünk azt a művészi ambíciót, melyet a nehéz mű betanításában mutatott. Hogy az előadásnak stílje volt, az az ő érdeme, ki a zenekaron is úgy uralkodott, mint Alberich a maga törpéin. Hanem Mahler úrra még nehezebb munka is vár, mint egyes opera betaní-

tása. A mi Operánknak nincs művészi műsora. Puszta drága multság volt eddig, művészi cél nélkül. Weber, Schumann, Marschner operái hiányoznak a műsoron; Mozart operáiban pedig derűre-borúra énekelnek; előadásukban nélkülözzük egy finomérzékű zenész vezetését, útmutatását. S ha reméljük, hogy egyoldalú Wagner-kultuszt nem fog űzni, amint itt Budapesten nem is űzhet, a Mesterdalnokok fölelevenítését mégis megkísérelhetné, mely opera nálunk érdemetlenül halálra halálával múlt ki. Íme évek munkája, mely megpróbálja emberét.

A közönség Mahler urat bátorítólag fogadta. Az első előadás tapsai nagy részben őt és az előadókat illették, kiknek igyekezetét, részben sikerét szívesen elismerjük. Különben a Walkür csak nehezen lesz répertoire-darab. Kíváncsiságból elmegyünk néha ugyan fél hétkor a színházba s maradunk ott tizenegyig, de gyakran nem ismételjük. S úgy is van helyén: a Walkür csak néha-néha s mindig a leggondosabb előadásban kerüljön színpadra.

TARTALOM.

	Lap
Tájékoztató	3
Joachim József és első hangversenye	5
Joachim József második hangversenye	14
Saint-Saëns hangversenye	17
Patti Carlotta hangversenye	21
Patti Carlotta második hangversenye	23
Delibes: A király mondta	24
Liszt hangversenye	35
Richter János filharmóniai hangversenye	36
Richter János hangversenye	39
Doppel-Erkel: Erzsébet	42
Lortzing: Cár és ács	46
Wilt Mária Normában	52
Wilt Mária mint „Valentine“	54
Wilt Mária Don Juanban	55
Wilt Mária Troubadourban	57
Hanslick két felolvasása	58
Patti Adelina a Traviatában	63
Joachim hangversenye	65
Joachim hangversenye	66
Auber: Korona gyémántjai	68
Gounod: Philemon és Baucis	72
Juszt—Helmesberger: A kétnejű gróf	76
Erkel Ferenc: Névtelen hősök	81
Bülow János előadásai	86
Delibes: Jean de Nivelle	88
Schauer: Atala	92
Meyerbeer: Afrikai nő	97
A Rajna kincse s a Walkür a Magyar Királyi Opera- házban	98

MEMORANDUM

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25

TO : [Illegible]

FROM : [Illegible]

SUBJECT : [Illegible]

[Illegible text follows]

NÉVMUTATÓ.

- Ambros 25, 60. Auber 24, 25, 47, 68, 69, 71, 90, 91.
Abrányi 36.
- Bach 8, 13, 15, 16, 24, 66, 67. Barbier 72, 74, 75, 100.
Bartolucci 91. Becker 41. Beermann 98. Beethoven 8,
12, 13, 15, 20, 37, 38, 39, 41, 65, 66, 67, 86, 87, 88,
105, 108. Bellini 54. Benedix 49. Benza 44. Berlioz 18,
23, 66. Bizet 34. Boccherini 76. Bonawitz 68. Brahms 13,
14, 18, 67. Broggi 65. Buse 36. Bülow 86—88.
- Caccini 58. Campili 75. Carré 72, 73, 74, 75, 100. Chateau-
briand 94, 95. Cherubini 60. Chopin 68. Csatai 81.
Czanyuga 42.
- Delibes 24—34, 76, 88—92. Demunck 22, 23, 24. Dévai J.
25. Dittersdorf 62. Door 20. Doppel 42. Doppler 81.
Dustmann 56.
- Eckert 22. Egressy 11. Elsler F. 8. Erkel 17, 19, 42, 43,
46, 67, 81—86. Évva L. 78.
- Fektér 58. Fuchs 40. Füredi 44.
- Gassi 53, 97, 98. Girard 34. Gluck 59, 60. Gondinet 24, 26,
90. Gounod 22, 36, 72, 73, 75. Greguss 44. Grün 22, 24.
- Hanslick 58—62. Hanslickné 59. Hasse 62. Händel 61, 68.
Hegyí A. 80. Hellmesberger 22, 76, 77. Hiller 59, 62.
Hollósi-Lonovich K. 44, 45. Hummer 37.
- Jekelfalusy 44. Joachim J. 5—17, 24, 65—68. Jókai 42.
Jókainé 36. Juszt 76.
- Kaiser—Ernstné 44. Kaiser Reinhold 62. Kassai V. 80. Kauer
50. Kápolnai 80. Koch 62. Komáromi M. 78, 81. Kordin
M. 25, 43, 44, 51. Kölcsey 43. Kőszeghy 25, 44, 51, 57,
75, 86. Kreutzer 50.
- Liszt 10, 17, 35—36, 76, 86, 87, 88, 92. Lortzing 46—51,
62. Löwenberg 17, 22, 24. Lucca 37, 38. Lulli 60.
- Mahler 109, 110. Maleczky 43, 44. Maleczkyné 43, 53. Mann-
heit 97, Marschner 110. Mattheson 48, 61. Mendelssohn

- 13, 22, 24, 37, 49. Meyerbeer 47, 60. Mihalovics Ö. 36.
 Monteverde 59. Mozart 25, 27, 105, 108, 110.
 Nádayné 25, 57, 71, 75, 86, 89, 91. Ney D. 14, 44, 53, 55,
 62, 75. Niccolini 64. Nilsson 15.
 Odry 36, 51, 72, 92. Offenbach 73, Ole Bull 7. Onsloff 47.
 Paganini 6, 7, 11. Patti A. 14, 15, 21, 52, 53, 63—65. Patti
 C. 21—23. Pauli 25, 51, 72, 75. Peri 58, 59. Perotti 43,
 54, 55, 57, 58, 86, 91, 92. Proch 71.
 Rákosi J. 78. Réthi 44. Richter 36, 37, 39—42. Riehl 47,
 49. Rossini 108. Rubinstein 36.
 Sachslehner 25, 58. Saint-Saëns 17, 18, 19, 20. Salamon F.
 44. Schauer 92—97. Schubert 36. Schumann 15, 16, 66,
 87, 110. Scribe 90, 100. Singer 17, Sivori 7. Solymosi 80.
 Spanraft 92. Spohr 12, 15—17. Spontini 60. Strausz
 77. Strozzy 65. Szendrői 98.
 Talero 98. Tallián 70, 72. Tartini 15, 17. Tihanyi 80.
 Tóth Ede 81.
 Udvarhelyi 44.
 Várady A. 92, 94. Verdi 22, 63. Verne J. 49. Viotti 67. Volk-
 mann 22, 37.
 Wagner 36, 40, 41, 58, 99—110. Weber 38, 49, 57, 76, 110.
 Weigel 62. Wieniawsky 22, 23, 24. Wilt M. 52—58.
 Zajonghy 25, 44, 51, 72. Zsitvai 98.

Előkészületben:

Wilderspin S.: A kora nevelésről és kisdenevelő intézetekről. Némi rövidítéssel s honunkra alkalmazással magyarra fordítottatott *Kossuth Lajos* által 1837-ben. *Kossuth Lajos* eredeti kéziratából, a *budapesti I. ker. állami tanítóképzőintézeti ifjúság* közreműködésével, sajtó alá rendezi és kiadja *Mesterházy Jenő* tanár. Előszóval ellátja dr. *Baloghy Mária*, a kézirat tulajdonosa.

Szent Erzsébet, Szent Elek legendája. Tanítványaival sajtó alá rendezi dr. *Tordai Anyos* igazgató. Kiadja a *Ciszterci Rend bajai III. Béla-reálgimnáziuma*.

Szemelvények Bornemissza Péter műveiből. Sajtó alá rendezi dr. *Gaudy László* tanár. Kiadják az *Ifjú Évek* c. folyóirat barátai.

Riedl Frigyes műveiből. Tanítványaival sajtó alá rendezi *Pongrácz Elemér* tanár. Kiadja a *budapesti II. Rákóczi Ferenc felső kereskedelmi iskola*.

Dugonics András Magyar példabeszédek és jeles közmondások c. gyűjteményéből. Sajtó alá rendezi és kiadja *Szabó Béla* polgári iskolai igazgató.

Pázmány-breviárium. Szerkeszti *Brisits Frigyes* tanár. Kiadja a *Kir. M. Egyetemi Nyomda*.

Édes Gergely: Eredeti tanító mesék. Tanítványaival sajtó alá rendezi, előszóval ellátja dr. *Zsigmond Ferenc*, ny. rk. egyetemi tanár (*Debrecen. Ref. gimnázium*).

Kottaner Ilona naplója (A Szent Korona elrablása a visegrádi várból, 1440-ben.) Tanítványaival sajtó alá rendezi, előszóval ellátja *Hlavathy Imre* tanár (Budapest. *Berzsenyi Dániel* reálgimnázium).

Goethe: Egmont. Fordította *Kazinczy Ferenc*. A Kazinczy- és Goethe-centennáriumra tanítványaival sajtó alá rendezi, előszóval ellátja *dr. Belohorszky Ferenc* tanár. (Nyíregyháza. *Ev. Kossuth Lajos* reálgimnázium.)

